

OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂRIZÎ MEKTEP TATİLLERİ (1875-1920)

Ertan GÖKMEN*

Öz

Bu çalışmada 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Osmanlı mekteplerinde bazı sebeplere dayalı olarak yapılan geçici mektep tatillerine değinilmiştir. Çalışmanın kaynaklarını Osmanlı Arşivi'ndeki konuya dair belgeler ve ikinci el kaynaklar oluşturmaktadır. Mektep tatillerine neden olan sebepler arasında hastalıklar, aşırı sıcak ve soğuk havalalar, yağmur, fırtına, yangın, deprem gibi afetler bulunmaktadır. Bunun yanında savaşlar, isyanlar, ruhsatsız mektepler, mekteplerde yapılan tamiratlar, öğretmenlere maaş ödenememesi ve öğretmen tutumları da mektep tatillerinin nedenleri arasındadır. Çalışmada öncelikle Osmanlı mekteplerindeki olağan mektep tatilleri hakkında bilgi verilmiş daha sonra belirtilen nedenlerden dolayı yapılan geçici mektep tatillerine temas edilmiştir. Çalışmada mekteplerin tatil edilmesinde nasıl bir süreç takip edildiği, muallimlerin ve mektep müdürlerinin yapması gereken işlemler, mahalli idareler ile Maarif Nezaretinin meseleler karşısındaki tutumu; tabiplerin ve sıhhiye heyetlerinin mekteplerin tatil edilmesindeki rolü, salgın hastalığın yaşandığı mekteplerde belediye görevlilerince yapılan dezenfeksiyon işlemleri belgeler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Geçici Mektep Tatili, Salgın Hastalık, Depremler, Osmanlı Devleti, Maarif Nezareti.*

Abstract

Temporary School Holidays in Ottoman State (1875-1920)

In this study, temporary school holidays in Ottoman State due to some reasons at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century are discussed. Sources of the study are the documents on the subject in Ottoman Archive and second-hand sources. Among the reasons that cause school holidays are disasters such as extreme hot and cold weather, rain, storm, fire and earthquake. In addition, wars, riots, unlicensed schools, repaired made in schools, unpaid teachers' salaries and teacher attitudes are among the reasons for schools' holidays. In the study, first of all, information about the ordinary school holidays in Ottoman Empire and then the temporary school holidays made for the reasons mentioned above were discussed. In the study, what kind of process

* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/MANİSA.
E-posta: ertan.gokmen@cbu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9189-9960
(Makale Gönderim Tarihi: 16.11.2022 - Makale Kabul Tarihi: 17.07.2023)

is followed in the closure of schools, what kind of actions should be taken by teachers and school principals, the attitude of local administrations and the Ministry of Education towards the issue; the role of doctors and medical communities in the holiday of schools, disinfection procedures carried out by municipal officials in schools where epidemics were experienced were tried to be put forth in the light of documents.

Key Words: *Temporary School Holiday, Epidemic, Earthquake, Ottoman Empire, Ministry of Education*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde zaman zaman insan ve mal kayıplarına neden olan doğal afetler meydana gelmiştir. Bu doğal afetler içerisinde biyolojik kökenli salgın hastalıklar ve çekirge felaketleri; insan kaynaklı yangın; jeolojik kaynaklı deprem; meteorolojik kaynaklı aşırı yağış, dolu, kar, fırtına ve sel bulunmaktadır. İnsanları ve devletleri zor durumda bırakan bu afetler karşısında oluşan zararları gidermek amacıyla çeşitli çareler aranmıştır. Devlet felaketzedelere bazen para yardımı yapmış, bazen ihtiyaç duydukları eşya, tohum ve hayvan tedarik etmiş, bazen de bir veya birkaç yıl süreli vergi affı uygulamıştır.¹ Meydana gelen doğal afetler pek çok binanın yıkılmasına ve kullanılamaz halde hasar görmesine neden oluyordu. Bu yüzden bu binalarda yürütülen faaliyetler de ya tamamen ya da geçici olarak tatil edilmiştir. Faaliyetleri kalıcı veya geçici olarak durdurulan yerlerden biri eğitim kurumlarıydı. 19. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen hastalık, sıcaklık, yangın, deprem ve savaş gibi nedenlerle mekteplerin faaliyetleri geçici olarak durdurulmuştur. Osmanlı Arşivi'nde farklı sebeplere dayalı olarak geçici süreyle yapılan mektep tatillerine dair hayli bilgi bulunmaktadır. Muvakkat tatillere dair belgelerin büyük bir kısmının 19. yüzyıl son çeyreği ile 20. yüzyıl ilk çeyreğine ait olması çalışmanın belirtilen tarihler arasında tutulmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nde farklı tarihlerde meydana gelen doğal afetlerle ilgili bazı çalışmalar yapılmış olup bu çalışmalarda yıkılan ve hasar gören mekteplere dair bazı bilgiler verilmiştir. Bu çalışmalara makalenin ilgili kısımlarında yer verilmiştir. Çalışmada öncelikle olağan mektep tatillerine sonrasında farklı sebeplerle yapılan geçici mektep tatillerine temas edilecektir.

1-Olağan Mektep Tatilleri

1.1 Mekteplerde Umumi Tatiller ve Bunların Değiştirilmesine Dair Talepler

Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı Devleti'nde hükümet dairelerinin resmî tatili cuma idi. Tanzimat'tan sonra resmi dairelerin çoğalmasıyla cuma dışında perşembe günü öğleden sonraları da tatil edilmiştir. Bu usul mektepler için de geçerliydi. Azınlık mektepleri ise cuma günü derslere devam edip Hristiyanlar pazar, Yahudiler ise cumartesi günleri tatil yapıyorlardı. Medreseler ise salı günü tatil idi. Bugün de medrese öğrencileri kütüphaneye giderek öğreneceği derslerle ilgili notlar çıkarır ve çamaşır yıkamak gibi özel işlerini görürlerdi.² 1878 yılında açılan Hukuk Mektebinde ise resmî tatil cuma ve pazar idi. Bu mektepte pazar günü de tatil yapılması öğrencilerin ve

¹ Erler, 2002, s. 762-770.

² Ergin, 1977, s. 212,213.

muallimlerin bazısının gayrimüslim olmasından kaynaklanıyordu.³ 1892 tarihinde açılan aşî Memurları Mektebi'nde 15 Kânunusani'den Şubat başına kadar ara tatil yapılırdı. Bu tatil döneminde yazılı ve hususi imtihanlar icra edilirdi. Umumi imtihanlar ise 15 Temmuz'da başlayıp temmuz sonunda bitirilirdi.⁴

Maarif Nezaretine bağlı sıbyan mekteplerinin, rüştiyelerin, idadilerin, sultanilerin ve yüksek mekteplerin ne zaman tatil edileceği hususu 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde belirtilmiştir. Nizamnamede zikredilmeyen meslek okullarının tatil zamanları bu mekteplere dair hususi nizamnamelerde ayrıca belirtilmiştir. Maarif Nizamnamesinin sekizinci maddesine göre Müslüman ve gayrimüslim sıbyan mekteplerinde okuyan çocuklar kendi dinlerine ait bayramlarda, hususi günlerde ve padişahın tahta oturduğu güne rastlayan günlerde tatil yapacak diğer günlerde ise sabahtan akşama kadar ders verilecekti.⁵

Nizamnamenin yirmi beşinci maddesinde ise Müslüman ve gayrimüslim rüştiyelerinde derslerin temmuz başında tatil olacağı, sonrasında on beş gün müzakere yapılacağı, daha sonra da Temmuz'un sonuna kadar umumi imtihanların icra edileceği, imtihanların bitmesi ile ağustos başında kapanacağı ve Ağustos'un üçüncü haftası sonuna kadar tatil edileceği belirtilmiştir. Şu hâlde rüştiye mekteplerinde umumi tatil süresi yirmi iki gün idi. Bunun dışında Müslüman rüştiyeleri Ramazan'ın üçüncü haftası sonundan şevvalin birinci haftası sonuna kadar on beş gün ve Kurban Bayramı'nda bir hafta, cuma ve özel günlerde tatil olacaktı. Gayrimüslim mektepler de kendi dinlerine ait bayramlar ve özel günler dışında tatil yapamayacaklardı. Bütün rüştiyeler padişahın tahta çıktığı güne denk gelen zamanda tatil edilecekti.⁶

Rüştiye ve idadiye mekteplerinde umumi imtihanlar her öğretim yılı sonunda mektep idareleri tarafından tayin edilen mümeyyizlerce yapılırdı. Mümeyyizler genel olarak başka mekteplerin muallimlerinden seçilirdi. Sınav tarihi on gün öncesinden ilan edilir, bu süre içinde muallimler ve sınıf başkanları öğrencileri müzakere yoluyla sınava hazırlardı. Mümeyyizler imtihanı sözlü olarak yaparlar ve verdikleri not kesinlikle değiştirilmezdi.⁷

Nizamnamenin kırkıncı maddesinde idadi mekteplerinin ve sultanilerin tatil zamanlarının rüştiyelerinki ile aynı olduğu, ancak bu mekteplerde Müslim ve gayrimüslim talebeler beraber okuduklarından tatilin her iki sınıf için aynı zamanda ve eşit olarak icra edileceği belirtilmiştir.⁸

Yukarıda belirtilenler dışında 20 Aralık 1879 tarihli Hamidiye Ticaret Mektebi Nizamnamesi'de ve 14 Nisan 1300 tarihli Kız Sanayi Mektebi Nizamnamesi'nde imtihanlar ve tatiller için farklı süreçler zikredilmiştir.⁹

³ Ergin, 1977, s. 1114.

⁴ Ergin, 1977, s. 1195.

⁵ Cevad, 2001, s. 425.

⁶ Cevad, 2001, s. 429.

⁷ Akyüz, 2008, s. 236.

⁸ Cevad, 2001, 432, 434.

⁹ Albayrak vd, 2014, s. 163, 171.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde mektep tatillerinin zamanı belirtilmiş ise de bazı sebeplere ve isteklere bağlı olarak bu zamanların değiştirilmesi istenmiştir. Mesela bu hususla ilgili olarak 21 Mart 1872 tarihinde Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'ne havale edilen bir tezkirede maarif nizamnamesi hükümlerine göre Mekteb-i Mülkiye ile Darülmualimin'in diğer mektepler gibi ağustosta tatil edildiği, hâlbuki bu mekteplerde okuyanların genelinin talebe-i ulumdan ve ihtiyaç sahiplerinden oldukları, Darülmualimin talebesinin yarısının muvazzaf olmaları sebebiyle aldıkları maaşların kendilerine yetmediği, Şaban'ın on beşinden Şevval'in on beşine kadar taşraya gitmek istedikleri, oysa tatil zamanları dışında mektebi terk eden talebenin kaydının silindiği, muvazzaf olanlarına ödenen maaşların da geri alındığı ifade edilerek, Ağustos tatilinin Şaban ayına tahvili için nizamnamede tashih yapılması istenmiştir. Tanzimat Dairesi, tezkirede belirtilen hususu değerlendirmiş, talebenin genelinin ihtiyaç sahibi olduğunu ve muvazzaf olanların aldıkları maaşların seksener kuruştan ibaret bulunduğunu ve maişetlerine yetmediğini, erzak tedariki için muvazzaf talebeden olup da mektebi terk edenlerden devam sürelerinde almış oldukları maaşların zikredilen sebeplere bağlı olarak geri alınmasının mümkün olmadığını yalnız tatil zamanı haricinde mektebi terk eden talebenin kaydının silinmesi ile iktifa edilmesi gerektiğini ve bunun için de nizamname tadiline lüzum bulunmadığını belirtmiştir.¹⁰ Cerr, medrese öğrencilerinin Recep, Şaban ve Ramazan aylarında taşraya çıkarak köylerde cami hizmetleri yanında çocuklara ve halka ders vermesi, ahalinin de imece usulü ile bu öğrencilere para ve erzak vermesi usulü idi. Bu sistemle öğrenciler ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi staj mahiyetinde bildiklerini öğretme imkanına sahip olurlardı. Ahmed Cevdet Paşa 1848'de kurulan Darülmualimin için 1852 yılında hazırladığı nizamname ile öğrencilerin üç ay gibi bir süre eğitimden ayrı kalmalarına neden olan ve öğrencileri dilenci durumuna düşüren bu sistemi kaldırmıştır.¹¹ Ancak 1875 yılında kurulan Menşe-i Muallimîn mektebi öğrencilerinin tıpkı medrese öğrencileri gibi üç ay cerre çıkmalarına izin verildiği görülmektedir.¹² Darülmualimin öğrencilerinin cerre çıkma yasağının 1872 yılında halen yürürlükte olduğu ancak mektep öğrencilerinin bu hükmün değiştirilmesine yönelik bir taleplerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Mekteplerin tatil zamanlarının Meclis-i Maarif'in alacağı kararın Meclis-i Vükela tarafından kabul edilmesi ile değiştirildiği görülmektedir. Nitekim otuz üç vilayete gönderilen 14 Temmuz 1872 tarihli yazıda Maarif Nizamnamesi gereğince rüştiye mektepleri imtihanlarının şimdikiye kadar Temmuz on beşte başlayarak bu ayın sonuna kadar tamamlandığı ve Ağustos'un yirmi ikisine kadar tatil edildiği, tatilin daha sıcak olan ağustosta yapılması yerine bundan sonra imtihanlara Haziran on beşte başlanarak bu ayın sonuna kadar sınavların yapılıp Temmuz başından bu ayın sonuna kadar tatil edilmesi hususunun Meclis-i Maarifçe kararlaştırıldığı ve bu durumun Meclis-i Vükelaca da uygun bulunduğu ve akabinde bunun bütün vilayetlere tamamen bildirildiği belirtilmektedir.¹³

¹⁰ BOA. ŞD. 205/32.

¹¹ Akyüz,2008, s. 80, 186.

¹² Ergin, 1977, s. 715.

¹³ BOA. MF.MKT. 2/116.

Osmanlı Devleti'nde Arzî Mektep Tatilleri (1875-1920)

Tüm vilayetlere mektep tatili zamanının değiştirildiğine dair tamim gönderilmiş ise de bazı yerleşim yerlerinden mektep tatillerinin eskisi gibi uygulanmasına dair talepler gelmiştir. Bu hususta Kastamonu vilayetinden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda taşralarda hasat zamanında tarla ve bahçe sahibi olan kişilerin çocuklarının mektebe devamında sıkıntı olduğu, pek çok yerde temmuz ayının ağustos ayından daha sıcak olduğu belirtilerek tatilin nispeten daha ılıman olan ağustos ayında yapılması talep edilmiştir. Bu taleple ilgili olarak 31 Temmuz 1872 tarihinde Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda memleketin her tarafında haziran başından on beşine kadar müzakerelerin ve on beşinden sonuna kadar imtihanların ve temmuzda da bir ay tatil yapılması kararı alındığı belirtilerek vilayet dahilinde bulunan rüştiyeler hakkında da aynı işlemin yapılması istenmiştir.¹⁴

10 Haziran 1873 tarihinde Tuna vilayetine gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre Berkofça Rüştiye Mektebi muallimi nizamname gereği imtihanların haziranda yapılp temmuz ayında mekteplerin tatil edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak her sene eylül ayında şehre iki saat uzaklıktaki bağlarına giden yöre ahalisinin bir ay kadar orada kaldığını belirterek tatilin eylülde yapılmasını teklif etmiştir. Muallimin bu hatırlatması üzerine ağustos ayından iki haftanın imtihana ve eylülün tamamının da tatile tahsis edilmesi hususu Meclis-i Maarif tarafından uygun bulunmuştur.¹⁵

Maarif Nizamnamesi hükümlerine göre sıbyan mektepleri haftada sadece cuma günü tatil yapılabiliyor iken buna aykırı davranan mektepler bulunabiliyordu. Nitekim 29 Ekim 1872 tarihinde Ankara vilayetine gönderilen yazıda Ayaş kasabasında bulunan sıbyan mekteplerinin haftada iki gün tatil yaptığının duyulduğu ifade edilerek cuma günü dışında tatil yapılmaması hususunda muallimlere gerekli uyarı yapılması istenmiştir.¹⁶ Cuma günü dışında pazar günü de tatil yapıldığına dair duyuların alındığı Hüdavendigar vilayetindeki mektepler için de 19 Mayıs 1891 tarihinde Maarif Nezaretinden Hüdavendigar Vilayeti Maarif Müdürlüğüne tezkire gönderilmiştir.¹⁷

19 Haziran 1892 tarihinde Maarif Nezareti'nden Edirne, Selanik, Yanya, Manastır, Kosova, İşkodra, Hüdavendigar, Ankara, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Erzurum, Van, Bitlis, Bağdat, Diyarbakır, Mamuratülaziz, Adana, Halep, Basra, Kudüs, Beyrut, Suriye, Aydın, Konya Maarif Müdürlerine, Rodos, İzmit, Biga İdadi müdürlerine ve Musul muhasebe memuruna gönderilen şukkada mektep imtihanlarının Temmuz'un on beşine kadar tamamlanması ve Ağustos'un on beşine kadar tatil edilmesi istenmiştir.¹⁸ 1 Haziran 1893 tarihinde Maarif Nezaretinden Selanik, Manastır, Kosova, Yanya, Cezair-i Bahr-i Sefid, Aydın, Konya, Ankara, Kastamonu, Trabzon, Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Mamuratülaziz, Hüdavendigar vilayetleri maarif müdürlerine ve Biga ve İzmit sancakları idadi müdürlerine gönderilen yazıda da geçen seneki tedriste olduğu gibi bu

¹⁴ BOA. MF.MKT. 3/40.

¹⁵ BOA. MF.MKT. 11/17.

¹⁶ BOA. MF.MKT. 7/43.

¹⁷ BOA. MF.MKT. 128/58.

¹⁸ BOA. MF.MKT. 143/75.

sene de idadi imtihanlarına Haziran'ın on beşinde başlanması ve Temmuz'un on beşinde tamamlanarak tatil edilmesi ve Ağustos'un on beşinde açılmaları tamimden bildirilmiştir.¹⁹

Aydın Vilayeti Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen 3 Ağustos 1895 tarihli yazıda vilayet merkezi ile mülhakatı rüştiye ve idadiye mektepleri imtihanlarının Temmuz'un on ikisinde tamamlandığı ve Ağustos'un on beşine kadar tatil edildiği bildirilmiştir.²⁰ Yine Hezergrat Rüştiye Mektebi muallimi umumi imtihanların zamanında tamamlanması sonrasında devletin devamı ve padişahın ömrünün uzun olması için yapılan duadan sonra mektebin tatil edildiğini bildirilmiştir.²¹

Mektep tatillerinin, giriş imtihanlarının tamamlanamaması nedeniyle uzatılabildiği görülmüştür. Bu hususta 7 Eylül 1893 tarihinde Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Müdüriyeti tarafından Mabeyn-i Hümayun Kitabetine gönderilen yazıda, mektebin önümüzdeki cumartesi günü açılmasının kararlaştırıldığı ancak müsabaka ve ikmal imtihanlarının tamamlanamaması nedeniyle tatilin bir süre daha uzatılması konusunun Maarif Nezareti ile yapılan müzakere sonrasında kararlaştırıldığı ve bu durumun gazetelerde ilan edileceği belirtilmiştir.²²

Mektep müdürlerinin mektepleri bazen zamanından önce tatil ettiği görülmüştür. 6 Temmuz 1899 tarihli yazıda 10 Mayıs'ta imtihanları yaparak mektebi tatil eden Biga İdadisi Müdürüne; idadi mekteplerde haziran başlangıcında derslerin kesilip haftasında imtihanlara başlanması gerektiği ve temmuzda arkasının alınmasının talimatname gereği olduğu hatırlatılarak ve buna riayet etmesi istenmiştir.²³

22 Mayıs 1909 tarihinde Maarif Nezaretinden Vilayet Maarif Müdürlüklerine gönderilen yazıda vilayetlerin iklim durumu da dikkate alınarak umumi imtihanlar ve tatil süresi ile ilgili olarak Maarif Nizamnamesi'nde bir tadilat yapılması düşünüldüğü ifade edilerek bu hususta vilayet idarelerinin düşüncelerini ivedilikle bildirmeleri istenmiştir.²⁴ Bu yazıya istinaden Çatalca İdadisi Müdüriyetinden Maarif Nezaretine 26 Mayıs 1909 tarihinde bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Çatalca ahalisinin genelinin çiftçi olduğu, hasat zamanının haziran sonunda başladığı, harman arkasının ağustos sonuna kadar ancak alınabildiği, çiftçilerin beş yaşındaki çocuklarından bile istifade etmeye çalıştığı, ailelerin bu süre içinde çocuklarını mektebe göndermediklerinin tecrübe ile sabit olduğu, bir de yaz mevsiminin beldede şiddetle hüküm sürdüğü ifade edilerek imtihanlara haziranın ilk haftasında başlanması ve temmuzun ilk haftasında bitirilmesi ve mektebin Eylül'ün birinci günü açılması istenmiştir. Bu şekildeki bir uygulama ile hem çocukların eğitimden mahrum kalmayacağı hem de fakirlikleri ve ihtiyaçları açık olan velilerin çocuklarından istifadelerinin mümkün olacağı belirtilmiştir.²⁵

Tatil zamanının değiştirilmesi ile mekteplerde okuyan çocuklarından istifadeye çalışan çiftçiler olduğu gibi fakirlik sebebi ile eğitim öğretim zamanında çalışıp para

¹⁹ BOA. MF.MKT. 170/29

²⁰ BOA. MF. İBT. 47/40.

²¹ BOA.MF.İBT. 136/20.

²² BOA. Y.PRK.MF. 3/3.

²³ BOA.MF.MKT. 459/1.

²⁴ BOA. MF.MKT. 1131/33.

²⁵ BOA. MF.MKT. 1131/33.

kazanmak isteyen medrese talebeleri de vardı. 15 Nisan 1908 tarihinde Selanik vilayeti Karacaabad kazası Sıskâ Medresesi'ne devam eden talebe-i ulum, Selanik Rumeli Vilayât-ı Şahane Müfettiş-i Umumiliği'ne gönderdikleri arzuhalde gece ve gündüz medresede ikamet ederek ilim tahsil ettiklerini, fakir olduklarını, büyük kısmının çoluk ve çocuk sahibi olduğunu, sabah derslerinin saat üçe kadar devam ettiğini, ikinci derslerine hâle gelmemek ve geceleri de medreseden ayrılmamak şartıyla gündüz saat üçten sonra ev işlerini görmek ve çocuklarının maişetini temin etmek için iki üç saatlik bir fasılaya ihtiyaç duyduklarını, memleketlerinin kozacı/pamukçu olması hasebiyle belirtilen saatler arasında ve 15 gün süreyle kendilerine izin verilmesini istemişlerdir.²⁶ Talebelerin bu isteğine ne şekilde bir cevap verildiğine dair belgelerde bilgi yoktur.

Özel eğitim kurumlarının Maarif Nezaretinin takvimine uymayarak mekteplerini erken açtıklarına dair bilgilere rastlanmıştır. Bu hususla ilgili olarak 30 Eylül 1914 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye İdaresine ait yazıda Gülşen-i Maarif, Hadika-i Hidayet, Mekteb-i Vatan, Feyz-i Hürriyet, Mekteb-i Osmani, Mekteb-i Terakki, Rehber-i Tahsil, Üsküdar İttihad Sultanisi isimli mekteplerde tebligata aykırı olarak tatil sona ermeden tedrisata başladıklarından bahisle talebesini toplayıp tedrisata devam eden mekteplerin bundan men edilerek öğrencilerini dağıtması, yalnız kayıt ve kabule müsaade olunması hususunun polis müdüriyetine bildirilmesi istenmiştir.²⁷

Yukarıda zikredilen belgelerden anlaşılacağı üzere Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde mekteplerde derslerin ne zaman bitirileceği, imtihanların ne zaman yapılacağı, tatillerin ne zaman olacağı ve mekteplerin ne zaman açılacağı belirtilmiş ise de ortaya çıkan farklı sebepler dolayısıyla bu tarihlerin değiştirilmesi için nezaretten izin istenmiştir. Nezaret, mahalli idarelerin gerekçeleri makul ise taleplerine genelde olumlu değil ise olumsuz yanıt vermiştir. İmtihan ve tatil zamanlarının mahallin iklim şartlarına göre belirlenmesine yönelik olarak II. Meşrutiyet yıllarında Maarif Nizamnamesinde değişiklik yapılmaya çalışılmış ve bu hususta mahalli idarelerden görüş istenmiştir.

1.2 Bayramlar Sebebiyle Yapılan Mektep Tatilleri

Maarif Nizamnamesi hükümlerine göre sıbyan mektepleri ile rüştiye mekteplerinde Müslim ve gayrimüslim çocuklar sahip oldukları dine ait bayramlarda ve özel günlerde tatil yapacaklardı. Ancak idadilerde Müslim ve gayrimüslim çocuklar birlikte okuduklarından tatil her iki sınıf için aynı zamanda ve eşit olarak belirlenmiştir.

Müslim ve gayrimüslim talebenin birlikte tatil edilmesinin eğitimden istifadeyi güçleştirdiğini belirten idareciler bulunmaktaydı. Mesela, Konya Maarif Müdürü tarafından 2 Mart 1891 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Konya İdadî Mektebi öğrencileri arasında Rum ve Ermeni milleti çocuklarının bulunduğu, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince gayrimüslim çocukların hususi bayramlarında mektebi tatil etmek gerektiği, milletleri meclislerince tatil günlerini gösteren defterde tatil

²⁶ BOA. TFR. I. ŞKT. 148/14770.

²⁷ BOA. MF. İBT. 517/51.

günlerinin ziyadece olduğu, bu durumun öğrencilerin eğitimden istifadesini engellediği ifade edilerek bunların en mühimleri belirtmek suretiyle tadilat yapılması istenmiştir.²⁸

Sıbyan mektepleri dışındaki mektepler Ramazan ayının üçüncü haftası sonundan Şevval ayının birinci haftası sonuna kadar tatil edilirdi. Bu tatillerle ilgili olarak mekteplere yazılar gönderiliyordu. Nitekim 2 Şubat 1895 tarihinde Maarif Nezaretine bağlı umum mekteplere hitaben gönderilen yazıda Ramazan'ın 26. gününden bayramın dördüncü gününe kadar mekteplerin tatil edildiği belirtilmiştir.²⁹ Yine Rüştüye İdaresine mahsus bir yazıda Ramazan'ın 24. Pazartesi günü (12 Aralık 1903) mekteplerin tatil edilerek Kanunievvel'in 13. Cumartesi günü (26 Aralık 1903) açılacağı bildirilmiştir.³⁰ Kurban Bayramı dolayısı ile yapılacak mektep tatili ile ilgili olarak 5 Ocak 1908 tarihli tezkirede bayramın yaklaşması sebebiyle içinde bulunulan ayın 13 Ocak 1908 günü mekteplerin tatil edilmesi ve 18 Ocak 1908 günü açılması istenmiştir.³¹

1.3 Padişahların Doğum Gününde Yapılan Mektep Tatilleri

II. Mahmud dönemiyle başlayan ve daha sonraki padişahlar tarafından sürdürülen padişahların doğum günü kutlamaları gerek yurt içinde gerekse yurt dışında farklı etkinliklerle kutlanmıştır.³² Belirtilen bu kutlu günde mektepler tatil edilerek öğrencilerin bu sevince ortak olmaları sağlanırdı. Nitekim 18 Aralık 1896 tarihli tezkirede yarınki salı gününün padişahın doğum gününe tesadüf ettiği hatırlatılarak usul olduğu üzere mekteplerin tatil edileceği belirtilmiştir.³³ Bu bir günlük tatili, emre aykırı olarak cumartesi gününe kadar uzatan Kız Sanayi Mektebi öğrencilerinin bulunduğu haber alınması üzerine zikredilen mektep müdürlüğüne bu davranışın cezayı gerektiren bir durum olduğu belirtilerek buna tekrar cüret edenlerin mektepten ihraç edileceklerinin kendilerine hatırlatılması istenmiştir.³⁴

1.4 Padişahın Tahta Çıkış Zamanında Yapılan Mektep Tatilleri

Maarif Nizamnamesi hükümlerine göre mekteplerin tatil günlerinden biri padişahın tahta çıkış zamanına denk gelen gün idi. II. Abdülhamid doğum yıldönümü kutlamaları yanında tahta çıkış gününe de önem vermiştir. Zikredilen günde padişah, devlet erkanının, sefirlerin ve vatandaşların tebriklerini kabul ederdi. Bu kutlu günde saray ve devlet daireleri bayraklar ve fenerlerle süslenirdi.³⁵ Bu sevince mekteplerin de iştirakini sağlamak için mektepler tatil edilirdi. Bu şekilde yapılacak kutlama için 25 Nisan 1910 tarihli Rüştüye İdaresi'nden Darülmuallimin, Darülmuallimat ve Kız Sanayi Mektepleri Müdürlerine gönderilen tezkirede halife padişah hazretlerinin doğum gününe tesadüf eden bu ayın 14. günü bütün resmi dairelerin ve mekteplerin Meclis-i Vükelaca

²⁸ BOA. MF. MKT. 127/23.

²⁹ BOA.MF. MKT. 251/38.

³⁰ BOA. MF. BT. 14164.

³¹ BOA. MF. İBT. 201/87.

³² Olgun, 2018, s. 114-129.

³³ BOA. MF. İBT. 58/13.

³⁴ BOA. MF. İBT. 58/47.

³⁵ Özcan, 1993, s. 113.

tanzim edilen ve padişah tarafından onaylanan irade gereğince tatil edildiği bildirilmiştir.³⁶

2. Ârızî Sebeplerle Yapılan Mektep Tatilleri

Mekteplerin tatil zamanlarının ne zaman olacağı Maarif Nizamnamesi'nde belirtilmiş olsa da ortaya çıkan bazı nedenlerden dolayı mektepler kısa süreli veya süresi belirsiz olarak tatil edilebilmiştir. Bu sebepler arasında hastalıklar; sıcak, soğuk, yağmurlu ve fırtınalı havalara; deprem ve yangın, savaş, kargaşa ve gösteriler; mekteplerin eğitim dışı amaçlarla kullanımı yer almaktadır. Belirtilen sebeplere dayalı geçici süreli mektep tatilleri aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

2.1 Hastalıklar Sebebiyle Mekteplerin Tatil Edilmesi

İstanbul'daki mekteplerde zuhur eden bulaşıcı hastalıklar dolayısıyla mekteplerin tatil edilmesi konusu bir makaleye konu olmuş ve bu makalede mekteplerin hangi hastalıklardan dolayı ne kadar süre ile tatil edildiği ele alınmıştır.³⁷ Yaptığımız bu çalışmada ise İstanbul'daki mekteplere ilave olarak İstanbul dışında nerelerde ve hangi düzeydeki mekteplerde tatil kararı alındığı, mekteplerin tatil edilme süreçleri ele alınmış ve tatil kararı alınan mekteplerin buldukları yerler ile mekteplerin adları tablo halinde verilmiştir.

Geçici süreli mektep tatillerine neden olan sebeplerin başında hastalıklar gelmekteydi. Gerek İstanbul'da gerekse taşrada hastalık nedeniyle kısa veya uzun süreli olarak mektepler tatil edilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde bu hususa dair hayli belge bulunmaktadır. Bu belgelerin büyük bir kısmı II. Abdülhamid dönemine aittir. Belgelerde hangi hastalıklılardan dolayı mekteplerin ne kadar süre ile tatil edildiği, bu tatil süreçlerinin nasıl başlatıldığı ve nasıl sonlandırıldığı, merkezi ve taşra maarif idarelerinin ve belediyelerin bu hususlarda yaptığı faaliyetlere dair bilgiler bulunmaktadır.

Mekteplerde çıkan hastalıkların muallimler tarafından tespit edilmesinden sonra durum bir ilmühaberle ilgili makamlara bildirilmiştir. Mesela; İstanbul'da Dibeikli Mektebi muallimi Es-seyyid Hâfız Hüseyin Hüsnü tarafından 9 Haziran 1906 tarihinde düzenlenen ilmühaberde "*Mektebimiz dâhilinde mevcûd şâkirdândan Kemaleddin, Zâkir, Sâim, Cemal Efendilerin üç gündend beri kızamık hastalığından muzdarib olduğu icrâ edilen tahkikâtan anlaşılmuş olmağla berâ-yı ma'lûmât âcilen takdîm kılındı. 27 Mayıs 1322/9 Haziran 1906 İmzâ Mekteb-i Mezkûr muallimi*" denilmektedir.³⁸ Yine Seyyid Hafız Hüseyin Efendi kız öğrenciler için de benzer içerikte ayrı bir ilmühaber göndermiştir.³⁹

Aynı gün içerisinde mektebin bağlı olduğu Sultan Ahmed Merkez Muallimliği tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda ise "*Merkezimiz dâhilinde Dibeikli Mektebi Muallimi Efendi tarafından 27 Mayıs 1322/9 Haziran 1906 tarihli vürûd eden*

³⁶ BOA. MF. İBT. 269/63.

³⁷ Bingöl, 2020, s. 77-104.

³⁸ BOA. MF. MKT. 936/51.

³⁹ BOA. MF. MKT. 936/51.

iki kut'a ilmühaberden anlaşıldığına binaen dört nefer zükûr ve beş nefer inâs cem'an dokuz nefer tâlib ve tâlibât kızamık hastalığından muzdarib oldukları berâ-yı ma'lûmat işbu rapor merbûtan takdîm kılındı. 27 Mayıs 1322/9 Haziran 1906" denilmektedir.⁴⁰

9 Haziran 1906 tarihli müzekkerede ise durum "Bayâzid'de Emin Bey Mahallesi kâin Dibekli Câmî-i Şerîfi ittisâlinde Said Efendi Mekteb-i İbtidâisinde dokuz çocuğun daha kızamık hastalığından muzdarib olub hânelerinde taht-ı tedâvide buldukları haber verildiğinden hemân tefîşât-ı lâzime icrâsı ve idâreye de ma'lûmât i'tâsı zımnında işbu müzekkere ve melfûfu Mekâtib Hey'et-i Sıhhiyesi'ne tevdi kılındı. Fî 27 Mayıs 1322/9 Haziran 1906" şeklinde belirtilmiştir.⁴¹

13 Haziran 1906 tarihli yazıda ise mektebin on gün tatili hususunun Sultan Ahmed Merkez Muallimliğine tahriratla bildirildiği, temizlik ve ilaçlama işlemleri için Şehremaneti'ne bilgi verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Maarif Nezaretinden Şehremaneti'ne gönderilen yazı ile mektebin on gün tatil edilmesine Mekatib Sıhhiye Heyetince karar verildiği, durumun mektep müdüriyetine bildirildiği ve mektepte lazım gelen ilaçlama ve temizliğin yapılması istenmiştir.⁴²

Hastalığın tespiti ve mektebin tatiline yönelik olarak Üsküdar Kız Sanayi Mektebi Müdiresi Hâfize Fatma Hanım 1 Nisan 1903 tarihinde Umum Mekâtib-i Rüştiye İdaresine bir yazı göndermiş ve bu yazıda mektep talebelerinden yedisinin kızamığa yakalandığını, bu hafta içinde ikinci ve üçüncü sınıflardan da on üç çocuğa daha hastalık isabet ettiğini bildirmiştir.⁴³ Muallime Hanım'ın verdiği bu bilgi sonrasında Maarif Nezareti Sıhhiye Heyeti mektebi teftiş etmiş ve mektebin on beş gün süreyle tatil edilmesine karar vermiştir.⁴⁴

12 Aralık 1896 tarihinde Maarif Nezaretine gönderilen tezkirede Kartal kasabasında bazı çocuklarda kızıl hastalığı zuhur etmesi sebebiyle hastalığın yayılmasını önlemek için belediye tabibinin verdiği rapor üzerine rüştiye ve iptidaiye mekteplerinin tatil edildiği, bunun mektep muallimi tarafından 18 Kasım 1896 tarihli yazı ile bildirildiği belirtilmekte ve bu tedbir yanında gerekli ilaçlama ve temizliğin belediye tarafından yapılmasından sonra mektebin açılması istenmiş ve mektebin uzun süre kapalı olmasının doğru olmadığı belirtilmiştir.⁴⁵

Arşiv belgelerine yansıdığı kadarı ile hastalık sebebiyle İstanbul'da ve taşrada hayli mektep kısa veya uzun süreli olarak tatil edilmiştir. 1887 yılından 1913 yılına kadarki 25 yıllık sürede mekteplerin tatil edilmesine neden olan 104 hastalık vakası bildirilmiştir. Bu vakaların hangi yılda nerelerde ve hangi mekteplerde görüldüğü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-1 İstanbul'da ve Taşrada Hastalık Sebebiyle Tatil edilen Mektepler

⁴⁰ BOA. MF. MKT. 936/51.

⁴¹ BOA. MF. MKT. 936/51.

⁴² BOA. MF. MKT. 936/51.

⁴³ BOA. MF. MKT. 694/38.

⁴⁴ BOA. MF. MKT. 694/38.

⁴⁵ BOA. MF. İBT. 56/113.

Osmanlı Devleti'nde Arzî Mektep Tatilleri (1875-1920)

Hastalığın Görüldüğü Yıl	Hastalığın Görüldüğü Yer, Hastalığın Türü ve Bildirilen Vaka Sayısı
1887	İstanbul Kasımpaşa İptidaisi, Çiçek ⁴⁶ (1)
1888	İstanbul Çatalca Sazlı köyü mektebi, Çiçek ⁴⁷ (1)
1889	İstanbul Mirgün köyü ve civarı mektepleri, Kızıl ve Kuşpalazı ⁴⁸ (1), İstanbul Büyükdere Musevi Mektebi, Kuşpalazı ⁴⁹ (1),
1890	İstanbul Debbağ Yunus, Balat ve Salma Tomruk mahalleleri Rum ve Fransız Mektepleri, Büyükçekmece Şehroz köyü mektebi, Kızamık ⁵⁰ (3),
1892	Tuna vilayeti Vidin Sancağı Noyasil köyü mektebi, Kızıl ⁵¹ (1), İstanbul Fatih Sıbyan Mektebi, Kolera ⁵² (1), İstanbul Gül Cami civarı iptidai mektebi ve Eyüp'te Çukur Mektebi, Kızamık ⁵³ (2)
1893	Trabzon Ünye Rüştüye Mektebi, Kolera ⁵⁴ (1), İstanbul Anadolu Hisarı, Üsküdar Yeni Mahalle Ermeni ve Fransız Mektepleri, Kanlıca İskender Paşa İptidai Mektebi, Kızamık ⁵⁵ (4), Selanik, Ordu, Bafra mektepleri, hastalık türü belirsiz ⁵⁶ (1), Adana Mersin Tarsus mektepleri, Sıtma ve Menenjit ⁵⁷ (1), İzmir ve Denizli, mektep türü belirsiz ⁵⁸ (1), İstanbul Küçükçekmece Hamidiye köyü İptidai Mektebi, Kolera ⁵⁹ (1), İstanbul, Bebek İptidai Mektebi, Kabakulak ⁶⁰ (1)
1894	Kastamonu vilayeti Çankırı sancağı İskilip kazası, mektep türü belirsiz ⁶¹ (1), Trabzon vilayeti Samsun sancağı, mektep türü belirsiz ⁶² (1), İzmit İdadisi, şüpheli temas, hastalık belirtilmemiş ⁶³ (1), İstanbul Vefa Şemsü'l-Maarif Mektebi, Kuşpalazı ⁶⁴ (1)
1895	Diyarbakır, Kolera ⁶⁵ (1)

⁴⁶ BOA.MF.İBT. 21/55.

⁴⁷ BOA. DH. MKT. 1471/44.

⁴⁸ BOA.MF.İBT. 23/55.

⁴⁹ BOA. DH. MKT. 1516/56.

⁵⁰ BOA. HR.TH. 129/96; BOA.MF.İBT. 24/97; BOA. DH. MKT. 1707/104.

⁵¹ BOA. HR. SFR.04. 732/113.

⁵² BOA.MF.MKT. 186/126.

⁵³ BOA.MF.MKT. 154/106; 155/125.

⁵⁴ BOA. MF. İBT. 37/106.

⁵⁵ BOA. MF.MKT. 168/46 ve 172/30; BOA. BEO. 205/15336; BOA. HR.TH. 129/96.

⁵⁶ BOA. Y.PRK.MF. 2/90.

⁵⁷ BOA. MF. İBT. 34/14.

⁵⁸ BOA. MF. İBT. 34/27.

⁵⁹ BOA.MF.MKT. 190/48.

⁶⁰ BOA. MF.MKT. 157/12.

⁶¹ BOA.MF.MKT. 206/43.

⁶² BOA. MF. İBT. 37/66.

⁶³ BOA.MF.MKT. 237/13.

⁶⁴ BOA.BEO. 518/38821.

⁶⁵ BOA.MF.MKT. 258/8.

1896	İstanbul Sultan Ahmet Kabasakal Merkez Muallimliği, mektep türü belirsiz ⁶⁶ (1), İstanbul Hasköy İptidai Mektebi, Kartal iptidaiye rüştiye mektepleri, Kızıl ⁶⁷ (2), İstanbul Hüsambey Mahallesi Tezgâhçılar İptidai Mektebi, Difteri ⁶⁸ (1), İstanbul Emir Buhari Merkezi'nde Mesih Paşa İptidai Mektebi, Çiçek ⁶⁹ (1)
1897	İstanbul Lankaza Rum Kilisesi Petyagoyo Mektebi, Difteri ⁷⁰ (1), İstanbul Kadıköy Kuşdili civarı mektepleri ve Beylerbeyi İptidai Mektebi, Kızamık ⁷¹ (2), İstanbul Kadıköy Hasırcı Sokağı, Yel değirmeni ve Taştekkeler Caddesi iptidai mektepleri, Difteri ⁷² (1)
1898	İstanbul Kadıköy Zühtü Paşa İptidai Mektebi, Karakaşyan ve Vezneciler'de Şemsü'l-Maarif Mektepleri, Difteri ⁷³ (1), İstanbul Göztepe İptidai Mektebi, Kuşpalazı ⁷⁴ (1), Ankara vilayeti Çorum sancağı mektepleri, Kızıl ⁷⁵ (1)
1899	İstanbul Bakırköy Hamdi Paşa İptidai Mektebi, Kızamık ⁷⁶ (1), İstanbul Bayezid Rüştiye Mektebi, Difteri ⁷⁷ (1)
1900	Sivas vilayeti Karahisar-ı Şarkı sancağı Hamidiye kasabası mektebi, Kızıl ve Kızamık ⁷⁸ (1)
1901	İstanbul Sultan Ahmet İptidai Mektebi, Kızamık ⁷⁹ (1), İstanbul Yakacık İptidai Mektebi, Kızıl ve boğaz ağrısı ⁸⁰ (1), İstanbul Kumkapı İptidai Mektebi, Kumkapı Hüsamettin Bey İptidai Mektebi, Kızıl ⁸¹ (2)
1902	İstanbul Leyli Kız Sanayi Mektebi, İstanbul Yeniköy Panai ve Aya Nikola Rum mektepleri, Kızamık ⁸² (1), İstanbul Cihangir Mebadi-i Füyuzat Mektebi ve İstinye Mahmut Çavuş Mahallesi mektebi, Kızamık ⁸³ (2), İstanbul Pendik köyü ve Kartal Maltepe köyü Rum mektepleri, Kızıl ⁸⁴ (2), İstanbul Göztepe Taş Mektep, Kuşpalazı ⁸⁵ (1), İstanbul Büyük Ada Rum Mektebi, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Kızamık ⁸⁶ (2), İstanbul Eyüp Şerbetçi Mustafa Ağa Mektebi, Çiçek ⁸⁷

⁶⁶ BOA. MF. İBT. 60/7.

⁶⁷ BOA.MF.MKT. 334/50; BOA. MF. İBT. 56/113.

⁶⁸ BOA. MF. İBT. 58/2.

⁶⁹ BOA. MF. İBT. 57/105; 57/51.

⁷⁰ BOA.MF.MKT. 365/30.

⁷¹ BOA.MF.MKT. 361/12; 370/36.

⁷² BOA.MF.MKT. 382/53.

⁷³ BOA.MF.MKT. 382/53.

⁷⁴ BOA.MF.MKT. 400/8.

⁷⁵ BOA.MF.MKT. 421/60.

⁷⁶ BOA.MF.MKT. 477/15.

⁷⁷ BOA.MF.İBT. 60/50.

⁷⁸ BOA. DH.MKT. 2334/20.

⁷⁹ BOA.MF.MKT. 550/46.

⁸⁰ BOA.MF.MKT. 556/41.

⁸¹ BOA.MF.MKT. 589/40; 590/19.

⁸² BOA. MF. İBT. 116/22; BOA.MF.MKT. 615/34.

⁸³ BOA. MF. İBT. 117/94; BOA.MF.MKT. 622/11.

⁸⁴ BOA.MF.MKT. 617/46; 620/22.

⁸⁵ BOA.MF.MKT. 631/29.

⁸⁶ BOA.MF.MKT. 639/29; 694/38.

⁸⁷ BOA.MF.MKT. 652/22.

Osmanlı Devleti'nde Arzî Mektep Tatilleri (1875-1920)

	(1), İstanbul Sultan Ahmet, Kapı Ağası Mahmut Ağa Mektebi ve Bayezid Dibekli mektebi, Kızıl ⁸⁸ (2), İstanbul Karagümrük civarında Öküz Mehmet Paşa İptidai Mektebi, Kızamık ⁸⁹ (1)
1903	İstanbul Balat Alyans İsrailiyet Mektebi, Kızıtaşı İptidai Mektebi, Kızıl ⁹⁰ (2), İstanbul Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Kızamık ⁹¹ (1)
1904	Edirne vilayeti Gümülcine sancağı Ahi Çelebi kazası rüştiye mektebi, Kızamık ⁹² (1), İstanbul Kanlıca İptidai Mektebi, Kızamık ⁹³ (1)
1905	İstanbul Mirgün İnas Rüştiyesi, Kızıl ⁹⁴ (1), İstanbul Leyli Kız Sanayi Mektebi, Kızamık ⁹⁵ (1)
1906	İstanbul Fatih Hobyar İnas Rüştiyesi, Kadı Çeşme Seyit Mehmet Efendi Mektebi, Üsküdar Süleyman Paşa İptidai Mektebi, Kızamık ⁹⁶ (3), Beyrut vilayeti Akka sancağı idadisi, Çiçek ⁹⁷ (1), İstanbul Bayezid Emin Bey Mahallesi Sait Efendi İptidai Mektebi, Süleymaniye Nezruze Hanım Mektebi, Bahçekapı Hamidiye İptidai Mektebi, Üsküdar Mihrimah Sultan İptidai Mektebi, Kızamık ⁹⁸ (3), İstanbul Sultan Selim Merkezi Gül Camii İptidai Mektebi, Kızıl ve Kuşpalazı ⁹⁹ (1), İstanbul Beykoz Akbaba köyü İptidai Mektebi, Çiçek ¹⁰⁰ (1), İşkodra sancağı Berat Rüştiye Mektebi, Kızamık ¹⁰¹ (1), İşkodra kasabası, mektep türü belirsiz, Kuşpalazı ¹⁰² (1)
1907	İstanbul Küçük Mustafa Paşa İptidai Mektebi, Kabakulak ¹⁰³ (1), İşkodra kasabası Rüştiye Mektebi, Kızamık ¹⁰⁴ (1), Avlonya Rüştiye Mektebi, hastalık türü belirsiz ¹⁰⁵ (1), İstanbul Darü'l-İrfan Mektebi, Yenibahçe yakınında Mimar Sinan Mahallesi İptidai Mektebi, Kızamık ¹⁰⁶ (1), İstanbul Ayasofya Rüştiye Mektebi, hastalık türü belirsiz ¹⁰⁷ (1), İstanbul Hasköy mektebi, Kızıl ¹⁰⁸ (1), İstanbul Hamidiye Rüştiye Mektebi, Kabakulak ¹⁰⁹ (1), İstanbul Erenköy Rüştiye Mektebi,

⁸⁸ BOA.MF.MKT. 674/42; 677/33.

⁸⁹ BOA.MF.MKT. 676/33.

⁹⁰ BOA.MF.MKT. 619/3; 695/22.

⁹¹ BOA.MF.MKT. 694/38.

⁹² BOA. MF.BT. 144/71.

⁹³ BOA.MF.MKT. 778/62.

⁹⁴ BOA.MF.İBT. 159/2.

⁹⁵ BOA.MF.MKT. 918/5.

⁹⁶ BOA.MF.MKT. 914/67; 920/25; BOA. MF. İBT. 187/22.

⁹⁷ BOA. MF. MKT. 930/39

⁹⁸ BOA.MF.MKT. 939/49; 939/1; BOA.MF.İBT. 182/122.

⁹⁹ BOA.MF.İBT. 182/119.

¹⁰⁰ BOA.MF.İBT. 182/121.

¹⁰¹ BOA.MF.İBT. 185/110.

¹⁰² BOA.MF.İBT. 182/72.

¹⁰³ BOA. MF. İBT. 189/86.

¹⁰⁴ BOA.MF.İBT. 185/110.

¹⁰⁵ BOA.MF.İBT. 185/72.

¹⁰⁶ BOA. MF.MKT. 978/93; BOA. MF. İBT. 189/36.

¹⁰⁷ BOA.MF.İBT. 176/7.

¹⁰⁸ BOA. MF. İBT. 189/45.

¹⁰⁹ BOA. MF.MKT. 995/30.

	Kızamık ¹¹⁰ (1), İstanbul Havuzbaşı İptidai Mektebi, Kuşpalazı ¹¹¹ (1), Üsküdar Bulgurlu köyü İptidai Mektebi, Çengelköy Hamidiye İptidai Mektebi, Kızamık ¹¹² (2)
1908	İstanbul Fatih Zincirlikuyu Hadikatü'l-Maarif Mektebi, Kandilli Rum Mektebi, Kuşpalazı ¹¹³ (2), İstanbul Çengelköy Ravza-i İrfan Mektebi, Kızamık ¹¹⁴ (1), İstanbul Erenköyü Rüştüye Mektebi, Kızamık, Kabakulak, Kuşpalazı ¹¹⁵ (1), İstanbul Fatih İnas Rüştüyesi, Bakırköy Hamidiye İnas Rüştüyesi, Koca Mustafa Paşa İnas Rüştüyesi, Kızamık ¹¹⁶ (3), Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Kızıl ve Kızamık ¹¹⁷ (1); İstanbul Aksaray Bekir Paşa İnas Rüştüyesi, Kızıl ¹¹⁸ (1)
1909	Erzurum Bayburt mektepleri, Kızıl ¹¹⁹ (1), Cezair-i Bahr-i Sefid vilayeti Midilli Adası, bütün mektepler, Menenjit ¹²⁰ (1), İstanbul Molla Gürani İnas Rüştüyesi, Kızamık ¹²¹ (1), İstanbul Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Suçiçeği ¹²² (1)
1910	İstanbul ismi belirsiz rüştüye mektebi, Kızamık ¹²³ (1), Erzurum Bayburt ismi belirsiz mektep, Kuşpalazı ¹²⁴ (1), İstanbul Aşık Paşa Mahallesi Asude Hanım İptidai Mektebi, Kızamık ¹²⁵ (1)
1911	İstanbul Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Kızamık ve Suçiçeği ¹²⁶ (1)
1912	Mamüratülaziz, Mazgirt ismi belirsiz mektep, Kızamık ¹²⁷ (1), İstanbul Şehzadebaşı, Süleymaniye, Kapan-ı Dakik, Küçük Pazar, Tahtakale, Lankaza, Gedik Paşa ve Kumkapı'daki mektepler, Kolera ¹²⁸ (1)
1913	Fatih Mahallesi Horhor Rüştüyesi, Difteri ¹²⁹ (1)
Not	Parantez içinde verilen rakamlar bildirilen vaka sayısını göstermektedir.

Tablodaki bilgilere göre İstanbul'da mektep tatiline sebep olan 85 vaka bildirilmiştir. Tuna vilayeti Vidin sancağında, Trabzon Ünye'de, Trabzon vilayeti Samsun sancağında, Selanik'te, Adana, Mersin ve Tarsus'ta, İzmir ve Denizli'de, Kastamonu'da, İzmit'te, Diyarbakır'da, Çorum'da, Karahisar-ı Şarki sancağı Hamidiye

¹¹⁰ BOA. MF.MKT. 995/19.

¹¹¹ BOA.TS. MA. e 1372/66.

¹¹² BOA.TS. MA. e 1372/34; BOA. MF. İBT. 201/31.

¹¹³ BOA. MF.MKT. 1038/15.

¹¹⁴ BOA. MF. İBT. 202/8.

¹¹⁵ BOA. MF. İBT. 203/8.

¹¹⁶ BOA.MF.İBT. 204/108; 207/96; BOA. MF.MKT. 1047/44.

¹¹⁷ BOA. MF. İBT. 205/124.

¹¹⁸ BOA. MF.MKT. 1061/1.

¹¹⁹ BOA. MF. İBT. 225/24.

¹²⁰ BOA. MF. İBT. 231/7.

¹²¹ BOA. MF.MKT. 1114/42.

¹²² BOA. MF.MKT. 1126/59.

¹²³ BOA. MF. İBT. 261/49.

¹²⁴ BOA. MF. İBT. 269/39.

¹²⁵ BOA. MF. İBT. 277/24.

¹²⁶ BOA. MF. İBT. 234/20.

¹²⁷ BOA. MF. İBT. 361/93.

¹²⁸ BOA.MF.MKT. 1183/9.

¹²⁹ BOA. MF. İBT. 258/66.

kasabasında, Gümölcine sancağı Ahiçelebi kazasında, Akka'da, Avlonya'da, Midilli Adası'nda ve Mamüratülaziz'de birer; Erzurum'da iki ve İşkodra'da üç vaka bildirilmiş ve buralarda hastalığın görüldüğü mektepler değişen sürelerle tatil edilmiştir.

Mekteplerin tatil olmasına neden olan 104 vakadan 96'sında hastalık türü belirtilmiştir. Bunlardan 45'i kızamık, 17'si kuşpalazı/difteri, 14'ü kızıl, altısı çiçek, dördü kolera, üçü kabakulak, ikisi kızıl ve kuşpalazı, biri sıtma ve menenjit, biri kızıl ve kızamık, biri menenjit, biri suçiçeği, biri kızamık ve suçiçeğidir. Bunlar dışında sekiz vakadaki hastalık türü belirtilmemiştir. Şu hâlde mekteplerin tatil olmasına sebep olan hastalıkların yarıya yakını kızamık oluşturmaktadır. Kuşpalazı ve kızıl ise kızamıktan sonra en fazla görülen hastalıktır. Kızamık mektep tatillerine sebep olan bulaşıcı hastalıkların başında gelmekteydi.

1 Mart 1890 tarihinde İkinci Belediye Dairesinden sadarete gönderilen yazıda bu hafta içinde belediye dairesi sınırları içinde Üskubi ve civar mahallelerinde on yedi, Debbağ Yunus mahallesinde üç ve Balat ile Salma Tomruk civarında altı olmak üzere toplam yirmi altı talebenin kızamık illetine yakalandığı ve belediye tabibinin raporuna istinaden mektebin tatil edilmesi hususu Maarif Nezaretine bildirilmiştir.¹³⁰ Aynı hastalık sebebiyle 1 Haziran 1893 tarihinde Üsküdar'da Yeni Mahalle, Selamsız ve Vangin mahallelerinde hastalığın çocukların %80'ine bulaştığı, bu çocukların mektebe devam ettiği ve hastalığı diğer çocuklara bulaştırdığı belirtilerek zikredilen yerlerdeki Rum ve Fransız mekteplerinin hemen ve muvakkaten tatil edilmesi gerektiğine dair sadareten Hariciye Nezaretine yazı gönderilmiştir.¹³¹

Yukarıda verilen tablodaki rakamlar bazı yıllarda hastalık vaka sayısının fazla olduğunu göstermektedir. Tablodaki bilgilere göre 1912'de 12; 1906'da 11; 1893 ve 1907'de onar; 1908'de dokuz vaka sebebiyle mektepler tatil edilmiştir. Diğer yıllarda bildirilen vaka sayısı ise bir ile beş arasında değişmektedir.

Hastalık nedeniyle tatil edilen mekteplere dair belgeler mekteplerin farklı sürelerde tatil edildiğini göstermektedir. Hastalık nedeniyle tatil edilen 104 mektepten 44'ü 12 gün süreyle, 29'u süresi belirsiz, 12'si muvakkaten, biri bir buçuk ay, ikisi bir ay süreyle tatil edilmiştir. Bazen mekteplerin tatil süreleri için *muvakkaten*, *münasip zaman*, *ikinci emre kadar*, *müddet-i muayyene* tabirleri kullanılmıştır. Bu belirtilenler dışında 25, 24, 20, 15, 13, 10, 11, 8, 7 ve 5 gün sürelerle tatil edilen mektepler de bulunmaktadır. Bu rakamlar mekteplerin büyük kısmının 12 gün süre ile tatil edildiğini göstermektedir.

22 Mart 1906 tarihli Maarif Nezareti Sıhhiye Heyetine ait bir müzekkere mektep tatil sürelerinin nasıl belirlendiğine dair açıklık getirmektedir. Bu müzekkerede mekteplerde bulaşıcı hastalıktan biri zuhur ettiğinde fenni olarak tatil süresinin hastalık isabet eden kişilerin sayısına, hastalığın derecesinin şiddetine ve çeşidine, hastalığa yakalananların mektep talebesine oranına, hastalığa yakalananların mektepte barınan öğrencilerle olan münasebetine bağlı olduğu, hastalık zuhur eden mektebin teftiş edilmeden bu hususa karar verilemeyeceği, hastalığa yakalananların heyet tarafından

¹³⁰ BOA.MF.İBT. 24/97.

¹³¹ BOA. HR.TH. 129/96.

1319 senesinde alınan karar gereğince on iki gün sonra mektebe kabul edilecekleri ve bu sırada mektebin ilaçlama ve temizleme işlemlerinin yapılacağı belirtilmiştir.¹³²

Mekteplerin bazen kaç gün tatil edildiği hususunda bilgi verilmemekte bunun yerine *müddet-i muayyene* ile tatil edilmesi istenmektedir. Bu muayyen sürenin on iki gün olduğu belgelerde verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. 12 Ocak 1897 tarihli Şehremaneti'ne ait tezkirede Çengelköy'deki Ravza-i İrfan Mektebi öğrencilerinden altısında bir buçuk ay evvel ortaya çıkan kızamık hastalığının civarda bulunan Hamidiye Mektebi öğrencilerine de sirayet ettiği ve mekteplerin *müddet-i muayyene* ile tatil edildiği belirtilmektedir.¹³³

Taşrada mahalli sıhhiye heyetleri hastalıklar dolayısıyla *olağan* mektep tatillerini uzatabiliyorlardı. Nitekim 11 Ekim 1893 tarihinde Maarif Müdürü vekili tarafından Maarif Nezaretine gönderilen telgrafta İzmir ve Denizli merkezlerinde bulunan mekteplerin sıhhiye heyeti kararıyla Teşrinievvel başında açılması gerekirken Teşrinisani'nin on beşine kadar tatil edildiği bildirilmiştir.¹³⁴

Hastalık nedeniyle tatil edilen Müslüman mektebi öğrencileri tatil edilmeyen yabancı mekteplere gidebiliyorlardı. Bununla ilgili olarak 14 Temmuz 1893 tarihli bir yazıyla hastalık nedeniyle mekteplerin tatil edilmesinden dolayı Selanik'te Mösyö Giru nam Fransız Mektebi'ne bir erkek, Alyans İsrailiyet Mektebi'ne üç erkek ve Bafra'da iki ve Ordu'da bir Müslüman çocuğun Ermeni mekteplerine devam ettiğinin haber alınması üzerine bu öğrencilerin davamdan menolunmaları istenmiştir.¹³⁵

Bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması mekteplerin tatil olmasına neden olduğu gibi imtihanların zamanında yapılmasını da engellemiştir. Bu hususta Beyrut Vilayeti Maarif Müdürü bulaşıcı hastalık vukuunda umumi imtihanların vaktinden evvel yapılabileceğine dair 23 Mayıs 1905 tarih ve 66 numaralı emirnamede hüküm bulunduğunu belirttiikten sonra Akka'da çiçek hastalığının hüküm sürdüğünü, bütün Hıristiyan mekteplerin tatil edildiği gibi idadi mektebinin de tatil edilmesi gerektiğini, ancak nizamname gereği imtihanların haziran başında yapılabileceğini, bu süre içinde hastalığın geçip geçmeyeceğinin belli olmadığını ve bu sırada öğrencilerin köylerine gidebileceklerini ifade ederek imtihanlara mayıs başında başlanması için izin istemiştir. Beyrut Maarif Müdürünün bu arızası üzerine 21 Mayıs 1906 tarihinde mektebin şimdiden tatil edilerek mayıs başında imtihanlara başlanmasının uygun olduğuna dair yazı gönderilmiştir.¹³⁶

Mektep talebeleri arasında hastalık çıkmasının sebeplerinden biri mekteplerin sağlığa uygun olmamasından kaynaklanıyordu. Bu hususla ilgili olarak 7 Ocak 1907 tarihli bir yazıda Küçük Mustafa Paşa Gül Camii İptidai Mektebi'nde okuyan otuz erkek, yirmi beşi kız olmak üzere elli beş öğrenciden on dokuz çocuğun kabakulak hastalığına yakalandığı ve mektebin beş gün tatil edildiği, bunlardan bir kız ve üç erkeğin şifa bulamadığından mektebe gelemediği, çocukların tekrar hastalanmaması için mektep

¹³² BOA.MF. MKT. 920/25.

¹³³ BOA. MF. İBT. 202/8.

¹³⁴ BOA. MF. İBT. 34/27.

¹³⁵ BOA. Y.PRK.MF. 2/90.

¹³⁶ BOA. MF. MKT. 930/39.

yemekhanesinin, sokak kapısının ve pencerelerinin sağlıklı hale getirilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹³⁷

Herhangi bir yerde bir hastalık görüldüğünde yetkili makamlara ivedilikle bildirilmesi gerekli idi. Bu hususta çekilen telgraflardan zaman zaman ücret talep edildiği de olmuştur. Konu ile ilgili olarak 26 Ocak 1912 tarihinde Mamûratülaziz Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Mazgird'de zuhur eden kızamık hastalığının rüştiye mektebi talebesine sirayetini önlemek için mektebin tatili hususunda telgraf idaresine müracaat edildiği ancak mahalli telgraf memuru tarafından ücret talep edildiği, bu gibi önemli hususların Maarif Müdürlerine ücretsiz bildirilmesi gerektiği belirtilmiş ve bu hususta ücret alınmaması istenmiştir. Maarif müdürünün bu talebi üzerine mektep muallim-i evvelerinin Maarif Müdürlerine ücretsiz telgraf çekebilmeleri hususunda Maarif Nezaretinden Posta ve Telgraf ve Telefon Nezaretine ve Mamûratülaziz Vilayeti Maarif Müdürlüğüne 26 Şubat 1913 tarihinde tahrirat gönderilmiştir.¹³⁸

Mekteplerin hastalık durumunda ne kadar süre tatil edileceği hususu 18 Şubat 1913 tarihinde Şura-yı Devlet tarafından çıkarılan yirmi dört maddelik nizamnamede açıklığa kavuşturulmuş ve mektep idarelerinin neler yapmaları gerektiği ortaya konulmuştur.¹³⁹

Mektep tatillerine dair belgelerin hemen hemen tamamında üzerinde durulan bir diğer husus mekteplerin tatil edilmesinden sonra mekteplerin tebhir edilmesi/ilaçlanması ve tathir edilmesi/temizlenmesi istenmiş ve bunun yerine getirilmesi için Maarif Nezaretinden Şehremaneti'ne ve mektebin bulunduğu belediye dairesine yazı gönderilmiştir. Bu yazıyı alan belediye dairesi bu işlemlerin yapılması için tebhirhane görevlilerini vazifelendirmiştir. Nitekim Maarif Nezareti Rüştiye İdaresine ait 5 Mart 1902 tarihli yazıda Leyli Kız Sanayi Mektebi'nde bir çocuğun kızamık hastalığına yakalandığı, bir çocuktan da şüphelenilmesi üzerine Şehremaneti tabiplerince görülen lüzum üzerine mektebin on iki gün tatil edilmesi ve bu süre içinde çocukların çamaşır ve yatak takımlarının tebhirhaneye gönderilerek temizlenmesi istenmiştir.¹⁴⁰ İstanbul'da bulaşıcı hastalık görülen mahallerin ilaçlanması için 1893'te Gedikpaşa'da, 1894'te Tophane'de ve Üsküdar'da kurulmuş tebhirhaneler vardı. Buralardaki görevliler kendilerine vazife verildiğinde dezenfeksiyon yapılacak yere gidip bulaşıcı hastalığın çıktığı yerdeki taşınır eşyaları arabalara yükleyerek tebhirhaneye getiriyor, sonra bunların öncelikle kaba temizliğini yapıyor fa sonra da permanganat de potas ile dezenfekte ediyordu. Binadaki tavanlara, duvar halılarına ve dolap gibi eşyalara süblime eriyik püskürtülüyor ve bazı yüzeyler aynı eriyikle siliniyordu. 1911 yılında tebhirhane görevlilerince dezenfekte edilen mekteplerin sayısı 607 idi.¹⁴¹ Bu sayının hayli yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum bazı mekteplerin tatil edilmeden de dezenfekte edildiğini göstermektedir.

¹³⁷ BOA. MF. İBT. 189/86.

¹³⁸ BOA. MF. İBT. 361/93.

¹³⁹ Karakuş, 2021, s. 29-33.

¹⁴⁰ BOA. MF. İBT. 116/22.

¹⁴¹ Yıldırım, 2020, s. 93-94.

2.2 Sıcaklar Sebebiyle Mekteplerin Tatil Edilmesi

Sıcaklar nedeniyle yapılan mektep tatilleri daha çok yaz döneminde olan tatillerin sürelerinin uzatılması şeklinde olmuştur. Mekteplerin sıcaklar nedeniyle tatil edilmesi veya tatil süresinin uzatılması ile ilgili talepler daha çok sıcakların fazlaca etkili olduğu yerlerden gelmiştir. Maarif yetkilileri bazen mektep tatillerinin uzatılmasını veya mekteplerin erken tatil edilmesini uygun bulmayarak yerel yöneticilerden çözüm üretmelerini istemiştir. 18 Temmuz 1872 tarihinde Adana vilayetine gönderilen yazıda, Tarsus ahalisinin her sene yaz mevsiminde yaylalara taşınması ile eğitimin yarıda kesildiği, bunun doğru olmadığı, rüştiye mektebinin tatil edilmeyerek yaylada bir çardak kiralanması yoluyla eğitime devam edilmesi, çardak masraflarının mahalli hayırseverler ve servet sahiplerinden karşılanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁴²

Sıcaklar nedeniyle mektep tatili sürelerinin uzatılması sık sık talep edilen bir husus olmuştur. Tatil süresinin uzatılmasına dair 25 Haziran 1881 tarihinde Trabzon dahilindeki Tirebolu Rüştiye Mektebi Muallimliğine gönderilen yazıda, kasabanın vahim havasından ve sıcakların hüküm sürmesinden dolayı geçen senelerde olduğu gibi bu sene de öğrencilerin sıhhatini korumak amacıyla mektebin temmuz ve ağustos aylarında tatil edilmesinin talep edildiği belirtilmiş bu hususun Meclis-i Maarif'te ele alındığı ve talebin Maarif Nizamnamesine hükümlerine uygun olmadığı gerekçesi ile yalnız sıcak zamanlarda bir ay tatil edilebileceği belirtilmiştir.¹⁴³

Yaz tatillerinin eylül ayı ortalarına kadar uzatılması da talep edilmiştir. 17 Mayıs 1892 tarihinde Maarif Nezaretinden Basra Maarif Müdürlüğüne gönderilen yazıda, Basra Rüştiyesi'nin havaların sıcaklığı sebebiyle Eylül'ün yirmisine kadar tatil edilmesinin istendiği, rüştiye mekteplerinin ağustos başından yirminci gününe kadar tatil edilmesinin usul olduğu ifade edilerek bu şekilde uzun süreli tatil edilmesinin caiz olamayacağı ancak Basra'nın sıcak memleketlerden olması dolayısıyla buranın istisna tutularak Temmuz başında imtihanların yapılarak ağustos sonuna kadar tatil edilmesinin uygun bulunduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁴

1890 yılındaki aşırı sıcaklar sebebi ile mektep talebelerinde bazı rahatsızlıklar meydana gelmesi üzerine Vilayet Sıhhiye Müfettişliği tedbir amaçlı ilk mekteplerin bir süre yarım gün süreyle eğitim vermesini ve mekteplerin normal zamanından erken kapanmasına karar vermiştir. Ayrıca Maarif Meclisi idadiye ve rüştiye mektepleri imtihanlarının hemen yapılmasını kararlaştırmıştır.¹⁴⁵

Ahalinin sıcaklar sebebi ile yaylalara çıkması ve çocuklarını da yanlarında götürmeleri nedeniyle umumi imtihanlara katılımın az olduğu görülmüştür. Mektep idarecileri bu sorunu çözmek için imtihanların öne alınmasını veya geciktirilmesini talep etmişlerdir. Bu hususa dair Selanik Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda bilgiler bulunmaktadır. Bu yazıda idadi mektepleri imtihanlarının haziran ortasında başlanıp sonuna kadar bitirilmesine dair 27 Temmuz 1892 tarihli emirname

¹⁴² BOA. MF.MKT. 2/138.

¹⁴³ BOA. MF.MKT. 38/125.

¹⁴⁴ BOA. MF.MKT. 140/87.

¹⁴⁵ Satılmış, s. 380.

bulunduğu, bu emirname hükümleri uygulandığı taktirde idadilerin 15 Temmuz'da açılması gerektiği ve tatil müddetinin sadece on beş gün olacağı ifade edilmektedir. Yazıda ayrıca Siroz ve Drama taraflarında sıcakların artmasıyla ahaliden çoğunun alışkanlıkları gereği yaylalara çıktığı ve çocuklarını da yanlarında götürdüğü ve çocukların çoğunun sınavlara giremediği, bunun yanında Selanik merkez idadisi kabul edilen dairenin kira süresinin de bitmek üzere olduğu, yeni öğretim yılı başında yeni mektebe geçilmesinin düşünüldüğü, bu mektebin tefrişinin ve malzemelerinin tedarikinin hayli zaman alacağı ve derslere en az bir buçuk ay içerisinde başlanabileceği belirtilmektedir. Belirtilen nedenlerden dolayı mektep açılışının Ağustos'un on beşine veya eylül başına kadar tehir edilmesi istenmektedir.¹⁴⁶ Bu tehir talebine Maarif Nezaretince nasıl cevap verildiğine dair belgelerde bilgiye rastlanmamıştır.

Şiddetli sıcakların sürmesi bulaşıcı hastalıkların artmasına dolayısıyla da mekteplerin tatil edilmesine neden olmuştur. Nitekim Adana Maarif Müdürü tarafından 18 Eylül 1893 tarihinde Maarif Nezaretine çekilen telgrafta sıtma ve iltihab-ı saha/menenjit hastalıkları yanında sıcaklığın şiddetini sürdürmesi üzerine memleket tabibi raporu ve vilayet emri ile Adana, Tarsus ve Mersin'de bulunan mekteplerin eylül başından itibaren yirmi gün tatil edildiği bildirilmiştir.¹⁴⁷ Adana Maarif Müdürünün bahsettiği konu ile ilgili olarak 26 Aralık 1891 tarihinde Meclis-i Kebiri Maarif tarafından tatil zamanlarının mevkiin icaplarına bağlı olduğu ifade edilerek tatilin uygulamasında bir beis olmadığı belirtilmiştir.¹⁴⁸

Sıcaklar sebebi ile dört ay gibi uzun bir süre tatil yapılmasına dair izin talep eden yerler bulunmaktaydı. Mesela Halep Maarif Müdürü 24 Haziran 1895 tarihinde Maarif Nezaretine gönderdiği yazıda İskenderun kazası ahalisinin sıcaklar dolayısıyla genellikle Mayıs'ın on beşinde yaylak mahallere çıktığı, bu yüzden umumi imtihanların Mayıs'ın yirmisinde icra edildiği ve mekteplerin açılmasının da eylül sonuna ertelenmesi ile tatil süresinin dört aya uzadığı hususunun kaza kaymakamı tarafından bildirildiği ifade edilmiştir. Halep Maarif Müdürü bu şekildeki bir uygulamanın doğru olmadığını düşünerek nezaretten bu hususta izin istemiştir.¹⁴⁹ Maarif Müdürünün bu yazısına 20 Ağustos 1895 tarihinde Maarif Nezaretinden cevap verilmiştir. Bu cevapta, sıcaklar sebebiyle umumi imtihanları Mayıs'ın yirmisinde biten ve eylül sonuna kadar dört ay tatil edilen rüştiye mekteplerinin kapalı tutulup tutulamayacağı hususunun Mekatib-i Rüştiye İdaresi'ne sorulduğu ve dört aylık tatilin talimat hükümlerine aykırı olduğu, bunun talebenin tahsilden mahrum kalmasına neden olacağı belirtilmiş ve bunun önüne geçmek için "*Yaylak mahallinde bilâ-masraf mekteb ittihazına elverişli bir binâ bulunduğu hâlde mektebin muvakkaten oraya nakliyle tahsile devâm olunması münâsib olacağı...*" ifade edilmiştir.¹⁵⁰

1895 yılında yaz dönemi mektep tatilinin uzatılmasına dair bir diğer talep Rodos Adası'ndan gelmiştir. 30 Aralık 1895 tarihinde Cezair-i Bahr-i Sefid vilayetine

¹⁴⁶ BOA. MF.MKT. 143/70

¹⁴⁷ BOA.MF. İBT. 34/14.

¹⁴⁸ BOA.MF.MKT. 134/33.

¹⁴⁹ BOA.MF.MKT. 278/24.

¹⁵⁰ BOA.MF.MKT. 278/24.

gönderilen yazıda, bu sene Rodos İdadî Mektebi'nin ağustos ortasında eğitime başladığı ancak ada ahalisi genelinin bağlara ve köylere taşındığı, eylül başına kadar şehre dönmediği, ağustos ayının da sıcak geçmesinden dolayı öğrencilerin eylül ortasında ancak toplandığı, mektebin eylül başında açılması ile tatil süresinin bir buçuk aya çıkarılması hususunun mahallinden talep edildiği ifade edilmiş ve bunun mekteplerle ilgili benimsenen usulü aykırı olduğu belirtilerek buna izin verilmemiştir.¹⁵¹

1898 senesinde Kilis kazasında da yaz dönemi mektep tatilinin uzatılması istenmiştir. Konu ile ilgili olarak Halep Maarif Müdürü 1 Eylül 1898 tarihinde Maarif Nezaretine gönderdiği yazıda, taşra rüştiye mektepleri umumi imtihanlarının Haziran'ın on beşinde başlaması ve Temmuz'un beşinde tamamlanarak tatilin Ağustos'un on beşine kadar devam ettirilmesinin usulden olduğunu belirtmiştir. Usul bu iken Kilis kasabasının havası ve suyu gereğince kasabada genellikle ağustos ve eylül aylarında göz ağrısı ve sıtma gibi hastalıklar meydana gelmekte olup bundan dolayı öğrenciler mektebe devam edememektedir. Bunları dikkate alan Kilis İdare Meclisi umumi imtihanlara temmuz başında başlanması ve yirmisinde son bulması ile tatil müddetinin ağustos sonuna değin uzatılmasına dair karar almıştır. Halep Maarif Müdürü bu kararın uygulanıp uygulanamayacağını nezarete sormuştur.¹⁵² Nezaretten konuya dair gönderilen 3 Haziran 1899 tarihli yazıda, rüştiyenin bulunduğu Kilis kasabasının sıcak beldelerden olması dolayısıyla vilayet dahilindeki diğer mektepler gibi Temmuz'un on beşinden Ağustos'un on beşine kadar tatil edilmesi istenmiştir.¹⁵³

Kilis kazasındaki rüştiyelere eylül ayı başına kadar izin verilmezken Beyrut İdadisi için eylül sonuna kadar izin verilmiştir. Beyrut Maarif Müdürü tarafından 25 Eylül 1901 tarihinde Maarif Nezaretine çekilen telgrafta sıcakların şiddetle devamından dolayı Beyrut İdadisi'nin eylül sonuna kadar tatiline vilayet tabipliğinin raporu üzerine İdare Meclisi tarafından karar verildiği belirtilerek bunun için izin istenmektedir.¹⁵⁴ Maarif Müdürünün bu talebine Maarif Nezaretinden 4 Ekim 1901 tarihinde mektep tatilinin eylül sonuna kadar uzatılmasına izin verildiği belirtilmiştir.¹⁵⁵

Aşırı sıcaklar dolayısıyla Polis Mektebi de tatil edilmiştir. 7 Ağustos 1909 tarihinde Vilayat-ı Şahane Polis Mektebi Müdüriyeti tarafından Umum Müfettişliğe gönderilen yazıda, sıcaklar sebebiyle Polis Mektebi derslerinin havaların itidaline kadar tatil edilmesi ve ağustos başında açılması emredilmişken sıcakların devam etmesi dolayısıyla mektebin ağustos başında açılmasına karar verildiği ve bu durumun Vilâyat-ı Şahane Polis Müdüriyetlerine bildirildiği belirtilmektedir.¹⁵⁶ Yine Beyrut Polis Mektebi Müdürlüğünden Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne gönderilen 15 Temmuz 1913 tarihli yazıda Beyrut Polis Mektebi'nde zorunlu derslerin tamamlandığı, talebelerin müzakerelerle meşgul olduğu, sıcakların başlaması ile talebelerin dörtte biri olan on öğrencinin hastalandığı belirtilmiş ve 11 Haziran 1911 tarihli yazıda izin verildiği şekilde

¹⁵¹ BOA.MF.MKT. 299/14.

¹⁵² BOA.MF.MKT. 348/39.

¹⁵³ BOA.MF.MKT. 348/39.

¹⁵⁴ BOA.MF.MKT. 584/51.

¹⁵⁵ BOA.MF.MKT. 584/51.

¹⁵⁶ BOA. TFR.I.M. 24/2378.

bu sene de imtihanların tamamlanmasından sonra diğer umumi ve hususi mektepler gibi Polis Mektebi'nin de eylül başına kadar tatiline müsaade istenmiştir.¹⁵⁷

Rüştiye ve idadiye mektepleri yanında iptidaiye mekteplerinin yaz tatillerinden istifadesine dair 1910 yılında bir karar alınmıştır. 20 Temmuz 1910 tarihinde Tedrisat-ı İptidaiye Dairesinden merkez muallimlerine, kız ve erkek muallimlere duyurulmak üzere bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda iptidai mekteplerin sıcak zamanlarda açık tutulmasının henüz gelişme çağında olan çocukları olumsuz etkilediği, bu mekteplere devam eden çocukların sıhhatini korumak için bunların diğer öğrencilerden daha fazla tatile ihtiyaç duyduğu ifade edilerek, Mekatib Heyet-i Sıhhiyesi tarafından bu mekteplerin sıcakların etkili olduğu temmuz başından ağustos sonuna kadar tatil edilmesi yönünde karar aldığı belirtilerek bunun merkezlere bağlı muallimlere bildirilmesi istenmiştir.¹⁵⁸

Yukarıdaki belgelerde yer alan bilgiler nezaretçe belirlenen zamanlarda bütün mekteplerde aynı anda imtihan ve tatil yapmanın mümkün olmadığını göstermektedir. Özellikle sıcaklığın fazlaca hüküm sürdüğü vilayetlerin çalışma düzenine ve adetlerine uymayan sınav ve tatil takviminin sık sık değiştirilmesi istenmiştir. Maarif Nezareti tabiplerin raporlarına istinaden mahalli idare meclislerinin tatil zamanlarının değiştirilmesine dair taleplerine genel olarak olumlu cevap vermiştir.

2.3 Yağmur ve Fırtına Sebebiyle Mekteplerin Tatil Edilmesi

Mektep tatillerine neden olan meteorolojik olaylar arasında yağmur ve fırtına bulunmaktadır. Maarif Nezareti Mekatib-i Rüştiye İdaresine ait 15 Nisan 1903 tarihli bir yazıda Bağdat Maarif Müdürünün telgrafında bu sene fevkalade yağın yağmurun tesiri ile rüştiye mektebi çatılarının yıkıldığı, pek çok yerinin harap olduğu ve mektep öğrencisini alacak büyüklükte yeni bir hane tedarik edilmediği ifade edilerek bu yüzden mektebin tatil edildiği belirtilmiştir. Mektebin tamiri için yapılan keşfe göre on beş bin, mektep tamir edilinceye kadar da kiralanacak yer için de bin beş yüz kuruşun gerekli olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁹

Leyli Sanayi Mektebi Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen 13 Haziran 1905 tarihli bir yazıda ise Mayıs'ın 30. günü meydana gelen fırtına ve yağmur sebebiyle mektebin sele maruz kaldığı, evleri yakın olan öğrencilerin evlerine gönderildiği, diğerlerinin ise uygun yerlerde muhafaza edildiği ve mektebin beş gün tatil edildiği belirtilmiştir.¹⁶⁰

2.4 Kar ve Soğuklar Sebebiyle Mekteplerin Tatil Edilmesi

Yağın kar ve şiddetli olarak hüküm süren soğuklar sebebi ile mekteplerin tatil edildiği olmuştur. Bu şekilde tatil edilen mektepler sıcaklar sebebi ile tatil edilenler kadar fazla değildir. Hem İstanbul'da hem de taşrada az da olsa soğuklar nedeniyle tatil edilen mektepler vardı. Vefa İdadisi Müdürü tarafından 18 Ocak 1903 tarihinde Maarif

¹⁵⁷ BOA. DH.EUM.MTK. 3/24.

¹⁵⁸ BOA. MF. İBT. 280/66.

¹⁵⁹ BOA. MF. İBT. 118/83.

¹⁶⁰ BOA. MF. İBT. 167/72.

Nezaretine gönderilen tezkirede soğuklar nedeniyle yapılan tatile dair bilgiler vardır. İdadi Müdürünün tezkiresine göre hava muhalefeti nedeniyle o gün mektepte pek az talebe bulunmaktadır ve muallimlerin çoğu da mektebe gelememiştir. Mektep, teneffühanelerinin açık ve yetersiz olması nedeniyle öğrencilerin sıhhatini korumaya elverişli değildir. Şu soğuk havalarda öğrencilerin mektepte bırakılması uygun değildir. Nezaretçe de uygun görüldüğü takdirde mektebin bir gün tatil edilmesi icap etmektedir. Şiddetli soğuklar devam ederse Boğaziçi ve Kadıköy gibi yerlerde oturanlar mektebe tabii olarak gelemeyecekleri gibi İstanbul'un uzak semtlerinde mukim öğrencilerin de gelip gitmelerinde müşkülât yaşanacaktır. Mektep öğrencilerinin büyük kısmı Ören Kapısı ve Topkapı ve sair uzak yerlerde oturduklarından mektebe devam edemeyeceklerdir. Durumu bu şekilde ortaya koyan Vefa İdadisi Müdürü soğukların devamı halinde tatilin birkaç gün daha uzatılması için izin istemektedir.¹⁶¹ Maarif Nezaretinden Vefa İdadisi Müdüriyetine gönderilen 18 Ocak 1903 tarihli tezkirede hava muhalefeti nedeniyle mektebin tamamen tatil edilmemesi, semtleri uzak olanların mazeretli sayılması, öğrencilerin bahçeye çıkarılmayıp dersanelerde tutulması istenmiştir.¹⁶²

İstanbul dışında da soğuklar sebebiyle tatil edilen mektepler vardı. 28 Ocak 1903 tarihinde Mamuratülaziz Vilayeti Maarif Müdürü Kerim Bey tarafından Maarif Nezaretine çekilen telgrafta soğğun derecesinin sıfırın altında 29 dereceye kadar ulaşması sebebiyle mekteplerin bir hafta süreyle tatil edildiği bildirilmiştir.¹⁶³

Taşradaki bir diğer soğuk tatili Hüdavendigar vilayetine aittir. 26 Mart 1907 tarihinde Hüdavendigar Vilayeti Valisi tarafından Sadaret Başkitabeti'ne çekilen telgrafta bu hususa dair bilgiler bulunmaktadır. Bu telgrafta göre, merkez ve mülhakat livalarında kar yağışı iki gündür devam etmekte olup bir metre yüksekliğe ulaşan kar nedeniyle karayolları kapanmış, Gediz'den Uşak'a posta arabası gidememiş, Söğüt havalisinde de kışın şiddeti birkaç günde beri misli daha önce görülmemiş dereceye ulaşmıştır. Söğüt kasabası civarında bulunan idadi mektebi öğrencilerinin mekteplerine gidip gelmelerinde sıkıntı olması muhtemelen olduğundan havalar normale dönünceye kadar mektebin tatiline mecburiyet hasıl olmuştur.¹⁶⁴ 1911 yılında da aynı vilayet dahilinde şiddetli soğuklar yaşandığı ve mekteplerin tatil edildiği Maarif Nezareti Tedrisat-ı İptidaiye Dairesinden Hüdavendigar vilayeti Maarif Müdüriyetine gönderilen yazıdan anlaşılmaktadır. Bu yazıda soğuk sebebiyle tatil edilen mekteplerde görevli öğretmen ve vekillerin maaşlarında bir kesinti yapılmaması istenmiştir.¹⁶⁵

2.5 Deprem Nedeniyle Mekteplerin Tatil Edilmesi

Mekteplerin geçici süreli tatil edilme nedenlerinden biri depremlerdir. Muhtelif yerlerde ve tarihlerde meydana gelen depremlerin mekteplerde ağır hasara neden olması sonucu buralarda eğitim yapmak imkânsız olmuştur. Mekteplerdeki deprem hasarlarının giderilmesine veya yeni bir yer bulununcaya kadar mekteplerde eğitim öğretime ara

¹⁶¹ BOA.MF.MKT. 679/42.

¹⁶² BOA.MF.MKT. 679/42.

¹⁶³ BOA. MF. İBT. 131/14.

¹⁶⁴ BOA.Y.PRK.UM. 79/81.

¹⁶⁵ BOA. MF. İBT. 307/45.

Osmanlı Devleti'nde Ârızî Mektep Tatilleri (1875-1920)

verilmek zorunda kalınmıştır. Mesela 1855 yılında meydana gelen Bursa depreminde yıkılan ve hasar gören mektep ve medrese sayısı yirmi birdir. Şehirdeki medreselerin geneli de tamir edilemeyecek düzeyde hasar görmüştür.¹⁶⁶

1894 İstanbul depreminde birçok yapı yıkılmış ve hasar görmüştür. Bu binalar içerisinde medrese ve mektepler de bulunmaktadır. Mesela Erenköy Rum Mektebi ve Heybeliada'daki Rum Ortodoks Ruhban Okulu bunlar arasındadır.¹⁶⁷

Osmanlı'nın Balkan topraklarında 1893 yılında Koroleş ve Görice'de, 1895 yılında ise Aydonat'ta depremler meydana gelmiştir. Koroleş depreminde bir mektebin hasar gördüğü bildirilmiş ise de tatil edilip edilmediği hakkında bilgi verilmemiştir. Görice'de depremlerin devam etmesi nedeniyle mekteplerin tatil edilip edilmeyeceği hususu Maarif Nezaretine sorulmuş ve gelen cevabi yazıda bir fen memuru tarafından yapılacak teftiştten sonra mektepteki hasar ağır değil ise öğretime devam edilmesi istenmiştir. Aydonat'ta meydana gelen depremde ise Karapınar köyündeki iptidai mektebinde büyük hasar meydana gelmiş ve mektep imece usulüyle köylüler tarafından tamir edilmiştir.¹⁶⁸

11 Mart 1895 tarihli İstanbul Beylerbeyi Rüştüyesi muallimine ait müzekkerede mektepte depremden hasar gören yerlerin tamirine başlandığı, tamiratın on beş gün süreceği belirtilmiş ve mektebin bu süre içerisinde tatil edilmesi için izin istenmiştir.¹⁶⁹

Koyluisar'da meydana gelen depremle ilgili 12 Nisan 1898 tarihli yazıya göre kazada devam eden depremde dolayı rüştiye mektebi öğrencileri için baraka inşası için para talep edilmektedir. Depremin ahali üzerinde meydana getirdiği korku nedeniyle baraka inşa edilse bile öğrencilerin mektebe devam etmekte tereddüt etme ihtimali bulunmaktadır. Bu zor zamanda baraka inşası için birtakım masraflar yapılmasındansa zelzelenin tamamen kesilmesinden sonra rüştiye mektebinde gerekli tamirlerin yapılması ve bu sürede mektebin muvakkaten tatil edilmesi istenmektedir.¹⁷⁰

Depremler sadece mekteplere zarar vermiyor aynı zamanda mekteplere gelir sağlayan binalara da zarar veriyordu. Vakıf dükkanlarını kiralyanlar kiralarını ödemekte zorlanıyorlardı. Bu durum muallim maaşlarının ödenememesine neden oluyordu. Bu konuya dair 5 Mayıs 1898 tarihinde Balıkesir'de bulunan Mekteb-i İptida-i Kebîr, İptidai-i Hasan Çelebi, İptidai-i Hanımzâde, İptidai-i Mehmed Beğ, Mekteb-i Mehmed Ali Hoca, Mekteb-i İptidai-i Zağnos Paşa, Mekteb-i İptidai-i Hacı Mehmed Ağa, Mekteb-i İptidai-i İmam Alisi muallimlerinin mühürlerini taşıyan Maarif Nezaretine gönderilmiş bir istida bulunmaktadır. Dilekçe sahibi muallimler dükkân kiralaları ile maaşlarının ödenmesinin mümkün olmadığını düşünerek diğer mektep muallimleri gibi maaşlarının Ziraat Bankası şubelerinden ödenmesini istemişlerdir.¹⁷¹ Muallimlerin bu isteğine dair 2 Temmuz 1898 tarihinde Maarif Nezaretinden Hüdavendigâr vilayetine gönderilen bir yazıya göre maarif bütçesinin muallim maaşlarını ödemeye müsait olmadığı, tatil zamanının da yaklaştığı,

¹⁶⁶ Özaydın, 2017, s. 151-156.

¹⁶⁷ Ürekli, 2000, s. 42-45, 50; Kiskira, 2001, s. 133, 142, 143.

¹⁶⁸ Ener, 2019, s. 86-87.

¹⁶⁹ BOA. MF. İBT. 43/49.

¹⁷⁰ BOA.MF.MKT. 392/43.

¹⁷¹ BOA.MF.MKT. 403/7.

yeni eğitim öğretim yılına kadar depremlerin arkasının kesileceğinin umulduğu, şimdilik mekteplerin tatil edilmesi, eylül başında meseleye bir çözüm bulunacağı belirtilmiştir.¹⁷²

20 Eylül 1899 tarihinde Denizli ve Aydın çevrelerinde bir deprem meydana gelmiş ve bu depremde 12.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Denizli ve Aydın kaza merkezlerinde, Nazilli’de yıkılan ve hasar gören binalar arasında mektepler varsa da bunların tatiline dair bilgi verilmemiştir. Yine 1871 tarihinde Marmaris’te meydana gelen depremde yıkılan mektepler bulunmaktaydı.¹⁷³

Erzurum Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen 11 Kasım 1901 tarihli telgraftan anlaşıldığına göre cuma gününden beri şiddetle devam eden depremlerden dolayı bütün binaların hasar gördüğü ve mekteplerin tatil edildiği, ahali gibi öğrencilerin de barakalarda ikamet ettiği haber verilmiştir.¹⁷⁴

2.6 Yangın Sebebiyle Yapılan Mektep Tatili

İstanbul’da ve taşrada muhtelif tarihlerde meydana gelen yangınlarda birçok binanın yandığı bilinmektedir. Yanan bu binalar içerisinde şüphesiz mektep binaları da bulunuyordu. İstanbul’da binaların, ucuzluğu sebebiyle ahşaptan yapılması çıkan bir yangında birçoğunun yanıp yok olmasına neden oluyordu. Mesela İstanbul’da 1718’de Cibali’deki yangında yanan mektep ve medrese sayısı 1601 olarak verilmektedir.¹⁷⁵

Binası yanan mektepler yeniden yapıncaya kadar ya eğitim öğretime ara veriliyor ya da başka bir bina bulunarak faaliyetini orada sürdürmesi sağlanıyordu. Mesela 1826 yılında çıkan Hocapaşa yangınında Kumkapı kilisesiyle birlikte mektep de yandığından Kumkapı mektebi birkaç sene faaliyetlerini tatil etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁶ Karesi livasında 1894 yılında idadi mektebinde bir yangın meydana gelmiş ve bu yüzden mektep tatil edilmek istenmiş ise de buna izin verilmemiştir. 22 Ocak 1894 tarihinde Karesi mutasarrıflığına gönderilen telgrafta Karesi İdadi Mektebi’nin eşyasıyla birlikte yandığı, yanan eşyanın temin edilmeye çalışıldığı, gerekli tamiratların yapılacağı, derslerin tamamıyla tatil edilmesinin caiz olmadığı, hemen uygun bir hane kiralanması yoluna gidilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁷

2.7 Tamiratlar ve Alınmamış Ruhsatlar Sebebiyle Mekteplerin Tatili

Mekteplerin tamire muhtaç olması veya başlanan tamiratların zamanında bitirilememesi nedeniyle mekteplerin tatil edilmesi istenebilmiştir. Mekatib-i İptidaiye İdaresinden Beşiktaş Merkez Muallimliğine gönderilen 14 Eylül 1893 tarihli tezkirede Fındıklı’da Hacı Recep Efendi Mektebi’nin ziyade harap olması nedeniyle tamir edilinceye kadar muvakkaten tatilinin emredildiği ancak mektep mualliminin öğrencilerin

¹⁷² BOA.MF.MKT. 403/7.

¹⁷³ Satılmış, 2012, s. 59, 73, 77, 78.

¹⁷⁴ BOA.MF.MKT. 591/15.

¹⁷⁵ Ürekli, 2010, s. 114.

¹⁷⁶ Ergin, 1977, s. 753.

¹⁷⁷ BOA.MF.MKT. 142/2.

Osmanlı Devleti'nde Ârızî Mektep Tatilleri (1875-1920)

Ayas Paşa Mektebi'ne naklini istediği, başka bir mâni ve mahzur yok ise bu nakil işleminin yapılacağı bildirilmiştir.¹⁷⁸

Tamirat emirlerine rağmen başlanmayan ve bitirilmeyen onarımlar nedeniyle de mekteplerin tatil edildiği olmuştur. Bu konuda 16 Kasım 1893 tarihinde Maarif Nezaretinden Evkaf Nezaretine gönderilen yazıda, Ağa Yokuşu'nda bulunan Yakup Ağa Mektebi'nin helalarının son derece harap ve meydanda olduğu, velilerin şikâyeti üzerine tamirine dair emir verildiği ancak tamir edilmediği, şayet bu tamirat iki gün içinde yapılmaz ise mektebin tatil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁹

Bakırköy Numune Rüştîye Mektebi Müdürü ile inşaat memurunun Maarif Nezaretine gönderdikleri 2 Mart 1912 tarihli yazıda dahili tamiratın tamamlanmasına ve dersanelerin temizlenmesine kadar mektebin tatil edilmesine ihtiyaç bulunduğu belirtilmiştir.¹⁸⁰

Mekteplerin açılması ve eğitim öğretime başlaması ruhsat alınmasına bağlı idi. Bu hususta 28 Kasım 1892 tarihinde Maarif Nezaretinden Zaptiye Nezaretine gönderilen yazıda Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye doktorlarından Abdurrahman Efendi ile yardımcısının Kâtip Sinan Mahallesi'nde Darü'l-Edeb isimli mektep için ruhsat talebine dair dilekçe verdikleri ancak işlemin tamamlanmadığı ifade edilerek öğrenci kaydına başlayan bu mektepte ruhsat işlemlerinin tamamlanmasına kadar derslerin tatil edilmesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁸¹

2.8 Muallimlerden Kaynaklanan Mektep Tatilleri

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 186. maddesine göre geçerli bir mazereti olmadan vazifelerini yerine getirmeyen muallimlerin gün hesabı üzere maaşlarından kesinti yapılacak eğer muallim bir ay içinde on gün hizmette bulunmaz ise ihtar edildikten sonra görevinden ihraç edilecekti.¹⁸²

Muallimler Maarif Nezaretinden izin almadıkça görev yerlerinden ayrılamazlardı. Muallimlerin tatil zamanlarında başka yere gitmeleri nezaret iznine bağlı idi. 2 Temmuz 1872 tarihli yazıda Vidin ve Tarsus Rüştîye Mektepleri muallimlerine imtihanların yapılmasından sonra tekrar görev yerine dönmek şartı ile tatil zamanlarında memleketlerine gitmelerine izin verildiği belirtilmiştir.¹⁸³

Maarif Nezaretine gönderilen 1 Mart 1882 tarihli yazıda rüştîye mektepleri muallimlerinin tatil günlerinden başka vakitlerde hizmet yerlerinden ayrılmalarının caiz olmadığı, tatil zamanlarında memuriyet mahallerinden uzaklaşmalarının nezaretin bilgisine ve iznine bağlı olduğu belirtilmiştir. Kural böyle iken Hacı Bektaş Rüştîye Mektebi muallimi Ali Efendi birkaç gün Kırşehir'de ikamet ederek vazifesine devam

¹⁷⁸ BOA.MF.İBT. 33/109.

¹⁷⁹ BOA. MF. İBT. 34/42.

¹⁸⁰ BOA. MF. İBT. 367/54.

¹⁸¹ BOA.MF.MKT. 155/20.

¹⁸² Cevat, 2001, s. 456, 457.

¹⁸³ BOA. MF.MKT. 2/63.

etmeyip dersleri tatil etmiş ve bu durum tekraren devam etmiştir. Bu durumun doğru olmadığı ifade edilerek uygun birisi ile becaşının yapılması istenmiştir.¹⁸⁴

Muallimlerin nezaret izni ile görev yerlerinden ayrılacakları hususuna dair 3 Mayıs 1902 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kaleminden Bitlis Vilayeti Maarif Müdüriyetine gönderilen tezkirede bilgi bulunmaktadır. Bu tezkireye göre Genç sancağı Rüştüye Mektebi muallim muavini Dursun Efendi, Erzurum'da depremde harap ve yıkılmış olan hanesini tamir ettirmek ve orada bulunan çoluk çocuğunu yanına getirmek için bir buçuk ay süreyle terhisini isteyen bir dilekçe vermiştir. Bu arzuhal ekleriyle beraber gereği yapılmak üzere 5 Haziran 1902 tarihinde Mekatib-i Rüştüye İdaresine havale edilmiştir. Daire ise ders döneminde muallimlerin vazifeleri başından ayrılmasının caiz olmadığını belirterek yerine ahlaklı, güvenilir biri bulunduğu ve mahallince bir mahzur görülmediği takdirde tatil zamanında belirtilen yere gitmek üzere terhisinin uygun olacağı şeklinde cevap vermiştir.¹⁸⁵

29 Ekim 1884 tarihli müzekkerede, Soma İptidai Mektebi'nin yerli yersiz pek çok zamanda tatil edildiğinin ve boş yere zaman geçirildiğinin haber alındığı, bu durum gerçek ise bunun öğrencilerin tahsilden geri kalmasına neden olduğu, bu hususun muallimlerin rehabetinden ve dikkatsizliğinden kaynaklandığı ifade edilerek bundan sonra öğrencilerin mektebe devamla tahsil elde etmeye çalışmaları ve muallimlerin de eğitim öğretim faaliyetlerinde gayret etmeleri hususunda Soma Kaymakamlığı'na yazı gönderilmesi istenmiştir.¹⁸⁶ 15 Ocak 1885 tarihinde Soma Kaymakamlığı'ndan gelen yazıda Soma mektebi öğrencilerinde belirtilen halin olmadığı ve muallimlerin de vazifelerinde kusuru olmadığı belirtilmiştir.¹⁸⁷

Vazifesini yapmayan bir muallimle ilgili olarak Çüngüşlü Mehmed isimli birisi Maarif Nezaretine 14 Eylül 1888 tarihinde bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafa göre Çüngüş Rüştüye Mektebi muallimi Mustafa Efendi mektebi tatil ederek çocukları okutmayıp bahçelerde sefasında olarak dolaşmakta, bazen de naibe vekalet etmektedir. Hatta geçen sene tahsil memurları için hayli zaman Diyarbakır'da kalmıştır. Bu durumun çocukların tedristen geri kalmalarına neden olduğunu belirten Mehmet Efendi muallimin değiştirilmesini ve yerine uygun birisinin tayinini istemiştir. Mehmet Efendi'nin bu isteği ile ilgili olarak 20 Eylül 1888 tarihinde konu ile ilgili inceleme yapılması ve sonucunun bildirilmesine dair Mamuratülaziz vilayetine yazı gönderilmesi istenmiştir.¹⁸⁸

Vazifesini yapmayan bir başka muallimle ilgili olarak üç kişi tarafından 6 Haziran 1891 tarihinde Maarif Nezaretine telgraf çekilmiştir. Telgrafta İbradi Rüştüye Mektebi muallimi vekili Yusuf Efendi'nin mesleğini icraya iktidarı olmadığı ve üç aydan beri mektebi tatil ettiği, yetmişten fazla öğrencinin üzgün olarak ortalıkta gezindiği ifade edilerek bir an evvel asil bir muallimin gönderilmesi istenmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁴ BOA.MF.İBT. 26/4.

¹⁸⁵ BOA.MF.MKT. 624/22.

¹⁸⁶ BOA.MF.İBT. 18/86.

¹⁸⁷ BOA.MF.İBT. 18/86.

¹⁸⁸ BOA. MF.MKT. 101/76.

¹⁸⁹ BOA.MF.İBT. 27/86.

Osmanlı Devleti'nde Arzî Mektep Tatilleri (1875-1920)

11 Aralık 1898 tarihinde Maarif Nezaretinden İşkodra Maarif Müdürlüğüne gönderilen yazıda ise İşkodra'da mevcut iptidai mektep muallimlerinin nizama aykırı olarak yirmi gündür mektepleri tatil ettikleri belirtilerek yirmi güne isabet eden ücretin maaşlarından kesilmesi istenmiştir.¹⁹⁰

Muallimlerden bir kısmı maaşlarını alamadıkları gerekçesi ile mektepleri tatil edebiliyorlardı. Bu konuya dair Yıldız Sarayı Başkitabet Dairesine ait 22 Mart 1899 tarihli yazıda, Süleymaniye Askeri Rüştüyesi memur, zabıt ve muallimlerinin 1898 senesinden dokuz aylık maaşlarını alamadıkları gerekçesi ile iki gündür mektebi terk ve tedrisatı tatil ettiklerinin müdürleri tarafından bildirildiği, zikredilen görevlilerin işleri başından ayrılmamaları hususunda telgraf gönderildiği, görevlilere şimdilik üç aylık maaşlarının ödenmesi için Maliye Nezaretine ve vilayete tebligat yapılacağı ve bu durumun Tophane Müşiriyetine tezkire ile bildirilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁹¹

Konuyla ilgili belgelerde rastlanılmış olan ve tuhaf sayılabilecek başka bir husus da hoşlanmadığı bir öğrencinin sınıftan çıkarılmaması nedeniyle dersleri tatil eden muallimlerin bulunmasıdır. Konu ile ilgili olarak 2 Ağustos 1906 tarihinde Maarif Nezareti Mektubi Kalemî'nden Kosova vilayetine gönderilen tezkirede Prizren İdadi Mektebi muallimlerinden Süleyman Faik Efendi'nin hazzetmediği bir öğrencinin sınıftan çıkarılmaması bahanesi ile dersleri tatil ettiği belirtilmektedir. İlgili tezkireye göre ciddi bir sebep olmaksızın bir öğrencinin dersten mahrum edilmesinin doğru olmadığı gibi bir muallimin de böyle bir bahane ile dersi tatil etmesinin yakışıksız bir hareket olduğu ifade edilerek bundan böyle bu tür keyfi hareketlerde bulunmaması hususunda muallime tebligat yapılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁹²

2.9 Mektep Binalarının Askeriyeye Terki Sebebiyle Mekteplerin Tatil Edilmesi

Mektep binaları ihtiyaç durumunda eğitim dışı farklı amaçlar için kullanılabilmekte idi. Mektepler savaş zamanlarında ihtiyaç halinde askeri birliklerin, yaralıların ve muhacirlerin kaldığı, ihtiyaç durumunda ise depo olarak da kullanıldığı yerler olmuştur. Mekteplerin bu amaçlarla kullanıldığına dair bazı belgelerde bilgiler bulunmaktadır. Askeri birliklerin mekteplere yerleştirildiğine dair 17 Eylül 1878 tarihinde Selanik vilayeti Drama sancağı mutasarrıflığına gönderilen bir yazı bulunmaktadır. Bu yazıya göre Drama Rüştüye Mektebi'ne tatil zamanında yerleştirilen askerlerin mektebin açılmasına rağmen çıkarılmadığı, bunun öğrencilerin tahsilden mahrum kalmaları sonucunu doğuracağı ve bu durumun tecviz edilemeyeceği ifade edilerek askerler için uygun bir mahal bulunarak mektebin boşaltılması istenmiştir.¹⁹³

Mekteplerin askeriyeeye tahsisine dair bir diğer hadise Trabzon'da yaşanmıştır. 9 Kasım 1895 tarihinde Trabzon Maarif Müdüriyeti tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Trabzon İdadi Mektebi'nin zeminindeki dört odanın on gün için askeriyeeye tesliminin vilayet makamından istendiği, silah altına alınan rediflerin ansızın bu odalara konulduğu, kaldırılmış Islahhane binasında eğitim öğretim yapan

¹⁹⁰ BOA.MF.MKT. 423/1.

¹⁹¹ BOA. Y. PRK. BŞK. 58/106.

¹⁹² BOA.MF.MKT. 945/2.

¹⁹³ BOA. MF.MKT. 58/3.

Darümuallimin Sıbyan Şubesi ile iptidai mektebinin vilayet emri ile perşembe günü askeriye teslim edildiği belirtilmiştir. Maarif Müdürü bunun sebebini vilayetten sormuş ve fevkalade zaruri bir durumdan dolayı mekteplerin ve odaların askeriye terk edildiği cevabını almıştır. Maarif müdürü bu gelişmeler yanında muallimlerin devamsızlığından dolayı tatil hükmünde olan Darümuallimin ile iptidai mektebin belirtilen tarihten itibaren tatil edildiğini nezarete bildirmiştir.¹⁹⁴ Bu gelişmeler üzerine 24 Aralık 1895 tarihinde Maarif Nezaretinden Trabzon Vilayeti Maarif Müdürlüğüne bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda zikredilen mekteplerin şu sırada muvakkaten askeriye terkinin zaruri görüldüğü, iptidai mektep ile Darümuallimin'in tatil edilmesinin kesinlikle caiz olmayacağı, şimdilik uygun bir yer bulunarak iptidai mektebin oraya nakledilmesi ve Darümuallimin'in tatil hükmüne gelmesinin sebebini muallimin devamsızlığından mı yoksa talebe yokluğundan mı kaynaklandığının araştırılıp sonucunun bildirilmesi istenmiştir.¹⁹⁵

Mektepler savaşlarda yaralananlara da tahsis edilebiliyordu. 28 Aralık 1912 tarihinde Dersaadet Polis Mektebi Müdüriyetinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen yazıda Polis Mektebi'nin yaralı gazilere tahsis edilmesi sebebiyle derslerin tatil edildiği bildirilmiştir.¹⁹⁶ 1911 yılında açılan Kondüktör Mektebi'nin Balkan Savaşı dolayısıyla hastaneye dönüştürülmesi sonucunda mektep Sultanahmet'te başka bir binaya taşınmıştır.¹⁹⁷

2.10 Savaş Sebebi ile Mekteplerin Tatil Edilmesi

Mekteplerin geçici süreyle tatil edilme nedenlerinden biri gösteriler ve savaşlardır. Bu şekilde yapılan tatillere dair belgelerde bilgiler mevcuttur. 1873 senesinde eğitime başlamış olan Darüşşafaka'nın hocalarından büyük kısmının asker ve subay olması ve bunların 1877 Osmanlı-Rus harbine gitmeleri nedeniyle eğitime bir yıl ara verilmiştir.¹⁹⁸ Selanik Hukuk Mektebi Balkan Savaşları sebebiyle; Bağdat ve Beyrut Hukuk Mektepleri I. Cihan Harbi nedeniyle tatil edilmişlerdir.¹⁹⁹ Yine Cihan Harbi sırasında Mektebi Tıbbiye ile askeri mektep öğrencileri tahsillerini yarıda keserek savaşa katılmışlardır. Bundan dolayı bu mekteplerde eğitim öğretim kesintiye uğramıştır. Mütareke döneminde işgal güçlerinin tüm kurumlar yanında mektepleri de işgal etmeleri nedeniyle eğitim yapılamamıştır.²⁰⁰ Maliye Mektebi-İ Ali'si de Cihan Harbi'nde gençlerin ve memurların savaşa gitmeleri sonucu öğrencisizlikten tatil edilmiştir.²⁰¹

Çıkması muhtemel savaşlar ve yaşanan savaş ortamı mekteplerin tatiline neden olabilmektedir. Maarif Nezareti, Balkan Savaşları sonrasında çıkması muhtemel savaşlar ve yaşanacak hadiseler karşısında mekteplerde barınan öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik

¹⁹⁴ BOA.MF.MKT. 298/16.

¹⁹⁵ BOA.MF.MKT. 298/16.

¹⁹⁶ BOA.DH.EUM.MH. 248/41.

¹⁹⁷ Ergin, 1977, s. 1516.

¹⁹⁸ Ergin, 1977, s. 946.

¹⁹⁹ Ergin, 1977, s. 1116.

²⁰⁰ Ergin, 1977, s. 1405.

²⁰¹ Ergin, 1977, s. 1514.

bazı tedbirler almıştır. Bu hususla ilgili olarak 25 Nisan 1914 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezaretinden *gayet mahrem* başlığı ile İstanbul Maarif Müdüriyetine bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda savaştan dolayı meydana gelebilecek olağanüstü hadiselerden dolayı tedrisatın tatili halinde muayyen bir velisi olmadığı için mekteplerde iâşe ve ibate edilecek çocukların, bunlara hizmet edecek müstahdemlerin gerçek sayısının bildirilmesi ve ambarlarda yiyecek yok ise en az bir ay yetecek kadar gıda maddesi tedariki istenmiştir.²⁰² Maarif Nezaretinin bu yazısı üzerine mektep müdürleri muhtelif tarihlerde gönderdikleri yazılarda barınmaya muhtaç çocuk sayısı ile bunlara bakacak hademe sayısını, yiyecek miktarını ve ne kadar süre yeteceğini nezarete bildirmişlerdir.²⁰³

Savaş sebebi ile tatil edilen mekteplerde görev yapan kişilere maaşlarının ödenip ödenmeyeceği hususunda bazı tereddütler yaşanmış ve bu durumun açıklığa kavuşması için ilgili nezarete yazı gönderilmiştir. Mesela Erzurum'dan Dahiliye Nezareti'ne çekilen 28 Ekim 1914 tarihli telgrafta seferberlik sebebiyle tatil edilen ve kapatılan Polis Mektebi işçi ve hademesine maaş verilir verilemeyeceği hususu sorulmuştur. Nezaretten konuya dair gönderilen 7 Kasım 1914 tarihli yazıda diğer memurlar gibi bu kişilere maaşlarının ödenmesine devam edilmesi istenmiştir.²⁰⁴

Savaşlarda zafer kazanılması nedeniyle yaşanacak sevince herkesin ortak edilmesi gayesi ile de mekteplerin tatil edildiği olmuştur. Mesela Çanakkale Savaşı'nın önemli cephelerinden olan Seddülbahir'de düşmana karşı kazanılan zafer dolayısıyla mektepler tatil edilmiştir. Umumi ibaresi ile çekilen 9 Ocak 1916 tarihli telgrafta Seddülbahir'deki düşmanın Allah'ın yardımı ile bu sabah tart edildiği ve Gelibolu yarımadasının düşmandan tamamen temizlendiği bildirilmiş ve ordunun bu şanlı zaferinden dolayı İstanbul'da olduğu gibi her tarafta tören yapılması ve bütün mekteplerin hızlı bir şekilde tatil edilmesi istenmiştir.²⁰⁵

2.11 İstiklâl-i Osmânî Günü Münasebetiyle Mekteplerin Tatil edilmesi

Osmanlı Devleti'nde İstiklâl-i Osmânî gününün Selçuklu Devleti tarafından Osman Bey'e tabl, alem ve menşurun verildiği 17 Kanun-ı Evvel'de mi yoksa II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 23 Temmuz'da mı kutlanması gerektiği hususunda tartışmalar yaşanmış ise de İstanbul'da 17 Kanun-ı Evvel/Aralık 1913 yılında başlayan kutlamalar 1923 yılına kadar sürdürülmüştür.²⁰⁶

Bu kutlu gün münasebetiyle 28 Aralık 1913 tarihinde Diyarbakır Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine bir telgraf çekilmiş ve *İstiklâl-i Osmânî* gününde talebenin mekteplerde millî tezahüratta bulunduktan sonra terhisine ve tatillerine izin olup olmadığı sorulmuştur.²⁰⁷ Yazının altında kırmızı kalemle yazılmış “*ta'limâtta musarrâh eyyâm-ı mahsûsadan başka günlerde mekâtibin ta'tîli câiz olamayacağına dair cevab kalem-i Mahsûsa*” ibaresi bulunmaktadır. Konu ile ilgili olarak Maarif Nezaretinden Diyarbakır

²⁰² BOA.MF.MKT. 1206/12.

²⁰³ BOA.MF.MKT. 1206/12.

²⁰⁴ BOA. DH.EUM.MH. 91/60.

²⁰⁵ BOA.DH.KMS. 36/18.

²⁰⁶ Şahingöz, 1999, s. 193, 197.

²⁰⁷ BOA.MF.MKT. 1193/77.

Maarif Müdürlüğüne aynı gün içinde gönderilen telgrafta talimatta açıkça belirtilen hususi günlerden başka günlerde mekteplerin tatil edilemeyeceği belirtilmiştir.²⁰⁸

2.12 Hac Nedeniyle Mekteplerin Tatili

Hac mekânı olması hasebiyle Hicaz vilayetinde hac ibadetinin yapıldığı zamanlarda eğitime ara verildiği belgelerdeki bilgilerden anlaşılmaktadır. 4 Ağustos 1911 tarihinde Hicaz Vilayeti Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda bu hususta malumat bulunmaktadır. Bu yazıda, Hicazda, hac mevsiminde umumi imtihanların mayısta bitmesi sonrasında iptidai mekteplerin tatil edilmesi ile tatil süresinin bir buçuk ay olacağı ve eğitim süresinin kısılacağı, çocukların küçük olması da buna eklendiğinde az sürede öğrenilen bilgilerin kaybolmasından korkulduğu hususunda Taif eşraf ve ahalisi tarafından vilayete dilekçe sunulduğu ve bunun Vilayet İdare Meclisi'nde ele alındığı belirtilmiştir.²⁰⁹ Maarif Nezareti Tedrisat-ı İptidaiye Müdüriyeti'nden Hicaz Vilayeti Maarif Müdürlüğü'ne konuya dair gönderilen 5 Eylül 1911 tarihli yazıda icap eden durumlarda ve zaruri hallerde yerel iptidai mektep tatillerinin tadilinde ve değiştirilmesinde bir beis olmadığı ifade edilerek Vilayet İdare Meclisince alınan kararın Taif'te de uygulanması istenmiştir. İlgili evraklar arasında Vilayet İdare Meclisi mazbatasının olmaması nedeniyle soruna nasıl bir çözüm bulunduğu anlaşılamamıştır.²¹⁰

Sonuç

Maarif Nizamnamesi'nde imtihan ve tatil zamanları belirtilmiş olsa da ortaya çıkan bazı sebepler dolayısıyla mektepler geçici olarak tatil edilmiştir. Bu sebepler arasında hastalıklar, meteorolojik olaylar, savaşlar, isyan ve gösteriler bulunmaktadır. Bunlar dışında muallimlerden, eğitim kurumlarının eksikliklerinden, insan kaynaklı afetlerden dolayı da mektepler tatil edilmiştir. Mekteplerin tatil edilmesine neden olan olaylara dair kayıtların büyük bir kısmı II. Abdülhamid dönemine aittir. Nadir de olsa daha sonraki döneme ait bazı olaylar da bulunmaktadır.

Mekteplerde eğitim faaliyetlerini engelleyecek bir durum ortaya çıktığında bu durum öncelikle muallimlerce ve mektep müdürlerince daha sonra da Maarif Müdürlüğüne nezarete bildiriliyordu. Maarif Müdürleri daha çok ortaya çıkan durum nedeniyle ya mekteplerin tatil edilmesi için izin istemekte ya da fiili durumu nezarete bildirip ne yapılması gerektiğini sormaktadır. Nezaret mektebin uzun süreli tatil edilmesini gerektiren bir durum veya olay karşısında eğitim öğretimin başka binalarda sürdürülmesini istiyordu.

Mahalli idareciler ve maarif müdürleri tarafından talep edilen izinler daha çok yaz döneminde uygulanan tatilin süresinin uzatılması veya tatilin erken başlatılması ile ilgilidir. Tatil zamanının değişikliğine dair talepler daha çok sıcak memleketlerden gelmekteydi.

²⁰⁸ BOA.MF.MKT. 1193/77.

²⁰⁹ BOA. MF. İBT. 347/32.

²¹⁰ BOA. MF. İBT. 347/32.

Osmanlı Devleti'nde Arzî Mektep Tatilleri (1875-1920)

Savaş ve gösteri zamanlarında da mektepler geçici veya kalıcı olarak tatil edilmiştir. Savaş yıllarında muallimlerin ve öğrencilerin savaşa iştirak etmeleri, mektep binalarının askeri depo ve hastane olarak kullanılması ve mekteplerin askeri birliklere tahsis edilmesi mekteplerin tatiline neden olmuştur. Çıkan bir isyan ve gösterinin bastırılmasına veya yatıştırılmasına kadar da mektepler geçici olarak tatil ediliyordu.

Mekteplerin geçici olarak tatil edilme nedenleri arasında muallimlere maaş ödenmemesi, muallimlerin keyfi olarak mektebi tatil etmeleri, başka işlerle uğraşmaları, başka görevlere vekalet etmeleri, izinsiz olarak vazifelere gelmemeleri vardı. Ruhsatsız açılan mektepler de geçici olarak kapatılmıştır. Devam eden inşaat faaliyetlerinin zamanında bitirilememesi veya inşaata başlanmaması da mektep tatillerinin bir başka nedenidir.

Belgelerdeki bilgiler İstanbul'daki geçici süreli mektep tatillerinin daha çok hastalık nedeniyle yapıldığını göstermektedir. Mekteplerde hastalık zuhur ettiğinde hastalığın yayılmaması için mektepler tatil edilmekteydi. Mektep mualliminin durumu fark etmesi ve tabibin durumu yerinde incelemesi sonucu mektep farklı sürelerle tatil ediliyordu. Mekteplerin tatil edilmesi sonrasında belediye görevlilerince mekteplerde dezenfeksiyon çalışmaları yapılıyordu. Tatil süresi içinde hastalığı geçmeyen çocuklar mektebe alınmamış ve hastalığın yayılmaması için bu çocukların tedavilerine evde devam edilmiştir.

KAYNAKLAR

a-Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA.MF.MKT. 2/116; 3/40; 11/17; 7/43; 128/58; 143/75; 170/29; 459/1; 1131/33;127/23; 936/51; 694/38; 1707/104; 186/26; 154/106; 155/125; 168/46; 172/30; 365/30; 361/12; 370/36; 382/53; 400/8; 421/60; 477; 190/48; 157/12; 206/43; 617/46; 620/22; 631/29; 639/29; 694/38; 652/22; 674/42; 677/33; 676/33; 619/3; 695/22; 694/38; 2334/20; 550/46; 556/41; 589/40; 590/19; 237/13; 258/8; 334/50; 778/62; 918/5; 914/67; 930/39; 939/49; 978/93; 995/30; 995/19; 1047/44; 1061/1; 1114/42; 1126/59; 1183/9; 920/25; 930/39; 2/138; 38/125; 140/87; 143/70; 134/33; 278/24; 278/24; 299/14; 348/39; 348/39; 584/51; 679/42; 392/43; 403/7 142/2; 155/20; 2/63; 624/22; 101/76; 423/1; 945/2; 58/3; 298/16; 1206/12; 615/34; 622/11; 1193/77;1193/77; 591/15; 459/1; 172/30.

BOA. MF. İBT. 47/40; 136/20; 14164; 201/87;58/13; 58/47; 269/63; 56/113; 21/55; 23/55; 24/97; 136/20; 517/51;37/106; 34/14; 34/27; 37/66; 60/7; 56/113; 58/2; 57/105; 57/51; 60/50; 116/22; 117/94; 144/71; 159/2; 187/22; 182/122; 182/119; 182/121; 185/110; 182/72; 189/86; 185/110; 185/72; 189/36; 176; 189/45; 201/31; 202/8; 203/8; 204/108; 207/96; 205/124; 225/24; 231/7; 261/49; 269/39; 277/24; 234/20; 258/66; 24/97; 202/8; 34/27; 189/86; 361/93; 116/22; 34/14; 280/66; 118/83; 167/72; 131/14; 307/45; 43/49; 33/109; 34/42; 367/54; 26/4; 18/86; 18/86; 27/86; 347/32;347/32.

BOA. Y.PRK.MF. 3/3; 2/90; 2/90.

BOA.Y.PRK.UM. 79/81

BOA. Y. PRK. BŞK. 58/106.

BOA.DH.EUM.MH. 248/41.

BOA. TFR. I. ŞKT. 148/14770.

BOA. DH. MKT. 1471/44; 1516/56;

BOA. HR.TH. 129/96; 129/96.

BOA. HR. SFR.04. 732/113.

BOA. BEO. 205/15336; 518/38821.

BOA.TS. MA. e 1372/66; 1372/34.

BOA. TFR.I.M. 24/2378.

BOA. DH.EUM.MTK. 3/24; 91/60.

BOA.DH.KMS. 36/18.

BOA. ŞD. 205/32.

b-Araştırma Eserler

- Akyüz 2008 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 100-M.S. 2008*, 12. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Albayrak vd.2014 *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Haz. Muzaffer Albayrak, Kevser Şeker, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 134, İstanbul.

Osmanlı Devleti'nde Arzî Mektep Tatilleri (1875-1920)

- Bingöl 2020 Şeyhmuz Bingöl, “II. Abdülhamid Döneminde İstanbul’da Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklara Karşı Alınan Tedbirler: Mektep Tatilleri”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, s. 77-104.
- Cevad 2001 Mahmud Cevad İbnü’ş-Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umumiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarih-*, Haz. Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Ener 2019 Erkan Ener, *XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler ve Afet Yönetimi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ergin 1977 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 1-2, 3-4 Eser Matbaası, İstanbul.
- Erler 2002 Mehmet Yavuz Erler, “XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi”, *Türkler*, C. 13, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 762-770.
- Karakuş 2021 Ayşe Niğdem Zeyben Karakuş, *19. Ve 20 Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Yaşanan Salgın Hastalıkların Mekteplere Etkileri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Kiskira 2001 Constantia Kiskira, “Missionary Herald’dan 19. Yüzyıl Anadolu’sundaki Depremler”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğal Afetler*, Ed. Elizabeth Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 133-148.
- Olgun 2018 Said Olgun, “Padişahım Çok Yaşa! Sosyal ve Siyasî Yönleri ile II. Abdülhamit İçin Yapılan Doğum Günü Kutlamaları”, *Akademik Bakış*, C. 11, Sayı 23, s. 111-137.
- Özaydın 2017 Neslihan Özaydın, *Arşiv Belgeleri Işığında 1855 Depremi ve Bursa Yapılarına Etkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Bursa.
- Özcan 1993 Abdülkadir Özcan, “Cülus”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, s. 108-113.
- Satılmış 2012 Selahattin Satılmış, *Aydın Vilayetinde Doğal Afetler*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Manisa.
- Şahingöz 1999 Mehmet Şahingöz, “Osmanlı’dan Millî Mücadeleye İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları”, *Osmanlı* C. I, Ed. Güler Eren, Kemal Çiçek, Cem Oğuz, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 194-201.
- Ürekli 2000 Fatma Ürekli, *İstanbul’da 1894 Depremi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Ürekli 2010 Fatma Ürekli, “Osmanlı Döneminde İstanbul’da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 8, Sayı 16, s. 101-130.
- Yıldırım 2020 Nuran Yıldırım, “Kolera Salgınlarında Şehir Hijyeni: İstanbul’da Kanalizasyonlar, Su Şebekesi ve Tebhirhaneler”, *Tasarım Kültürü Dergisi*, Sayı 342, Eylül-Ekim 2020, s. 87-95.

SUMMARY

In this study, temporary school holidays in Ottoman State due to some reasons at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century are discussed. Sources of the study are the documents on the subject in Ottoman Archive and second-hand sources. Among the reasons that cause school holidays are disasters such as extreme hot and cold weather, rain, storm, fire and earthquake. In addition, wars, riots, unlicensed schools, repaired made in schools, unpaid teachers’ salaries and teacher attitudes are among the reasons for schools’ holidays. In the study, first of all, information about the ordinary school holidays in Ottoman State and then the temporary school holidays made for the reasons mentioned above were discussed. In the study, what kind of process is followed in the closure of schools, what kind of actions should be taken by teachers and school principals, the attitude of local administrations and the Ministry of Education towards the issue; the role of doctors and medical communities in the holiday of schools, disinfection procedures carried out by municipal officials in schools where epidemics were experienced were tried to be put forth in the light of documents.

With the education regulation dated 1869, schools were divided into primary, junior, high schools, Sultaniye and Âliye. With this regulation, issues such as where these schools will be opened, how their teachers will be selected, what kind of curriculum will be applied, how and when the admission and public exams will be held, when the holidays are have been determined in detail. How to continue education in vocational schools other than the ones mentioned above is specified in their own regulation. Another issue determined in the education regulation was the holiday time of schools. It is stated when the junior, high school, sultaniye and Darülfünun will be vacationed, as well as primary schools.

Diseases take the first place among the reasons that cause school holidays. 85 cases that caused school holidays have been reported. One case in Vidin, Trabzon, Samsun, Thessaloniki, Adana, Mersin, Tarsus, Smryna, Denizli, Kastamonu, İzmit, Diyarbakır, Çorum, Karahisar-ı Şarki, Ahiçelebi, Akka, Midilli, Mamüratülaziz, Avlonya; two cases in Erzurum, three cases Işkodra were reported. Schools in the places where disease is seen were suspended for varying periods. The type of disease was specified in 96 of the 1004 cases that caused the schools to be closed. Of these, 45 were for measles, 17 were for birch spudi/diphtheria, 14 were scarlet fever, six were smallpox, four were mumps, two were scarlet fever and bird acorn, one was malaria and meningitis, one was scarlet fever

and measles, one was meningitis, one was chickenpox. Apart from these, the type of disease in eight cases was not specified. The information in documents shows the number of cases of the diseases in some years is quite high. Twelve in 1912, eleven in 1906, ten in 1893 and 1907, nine in 1908 cases which caused the schools to be suspended were reported. The number of reported cases in other years varies between one and five. Out of 104 schools that temporarily closed due to illness, 44 were suspended for twelve days, 29 for an infinite period, twelve temporarily, one for a month and half, two for a month. Sometimes, the terms temporarily, suitable time, certain time and until the second order are used for the holiday period of schools. Apart from these mentioned, there are also schools that suspended for 25, 24, 15, 13, 11, 10, 8, 7 and 5 days. Most of the schools were suspended for twelve days.

School holidays due to the illness followed by holidays due to the extreme temperatures to the heat school holidays are mostly held in places where the climate is hot. These places include Adana, Tarsus, Mersin, Kilis, Aleppo, Rhodes Island, Thessaloniki and Trabzon. In the mentioned places, school principals and local administrators have made request to extend the summer term holidays or to hold the school exams first. Demand for the exams to be held first and for the extensions of holidays were mostly made because the people went to the highlands during the hot periods. In hot places, local administrator wanted summer holidays to be four months. The Ministry of Education did not respond positively to these demands so that the students would not be deprived of education. The Ministry of Education wanted a suitable place to be provided on highland in case of going up highland due to the heat and education and training to be continued there.

School holidays due to reasons such as snow, rain, storm, earthquake, and fire relatively few. Snow, rain and storm damaged the school buildings and prevented the students from reaching the school. Students living in the distant part of İstanbul had difficulties in reaching schools. Earthquakes and fires could also cause greater damage to schools. When such a disaster occurred, if the school could be repaired in a short time, the school was closed, or another building was tried to be found.

School buildings could also be used for non-educational purposes in case of need. In time of war, the schools could also be used as warehouse in case of need, as well as to accommodate the military units, the wounded and the refugees. It has been observed that some of the schools in İstanbul and some cities were used for mentioned purposes. Schools were suspended for a short or long time due to the failure to complete the repair Works in the schools on time.

Another reason for the short-term holidays of schools is the attitudes of the teachers. Teacher could sometimes leave the schools for non-payment of salaries or arbitrarily. Teachers' deputies for another public official could also cause the schools to be suspended.